

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖLÜME BAĞLI BABA
KAYBI YAŞAMIŞ ERİŞKİN BİREYLERİN BENLİK
SAYGISI, KİŞİLER ARASI İLİŞKİ TARZLARI VE BAŞ
ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hande KUTLU**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan AKCAN**

İstanbul 2020

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖLÜME BAĞLI BABA
KAYBI YAŞAMIŞ ERİŞKİN BİREYLERİN BENLİK
SAYGISI, KİŞİLER ARASI İLİŞKİ TARZLARI VE BAŞ
ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hande KUTLU**

**Danışman
Dr. Öğr. Ayhan AKCAN**

İstanbul 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi
Hande KUTLU tarafından hazırlanan "Çocukluk Döneminde Ölüme Bağlı Baba
Kaybı Yaşamış Erişkin Bireylerin Benlik Saygısı, Kişiler Arası İlişki Tarzları ve Baş
Etme Becerilerinin İncelenmesi" konulu çalışması jürimizce Yüksek Lisans Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 01/08/2020

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu

imzası

Jüri Üyesi: Dr. öğr. Üyesi Ayhan AKCAN
Haliç Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU
Haliç Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Doç. Öğr. Üyesi Mustafa SOLMAZ
Sağlık Bilimleri Üniversitesi / İstanbul Bağcılar Sağlık Uygulama ve
Araştırma Merkezi

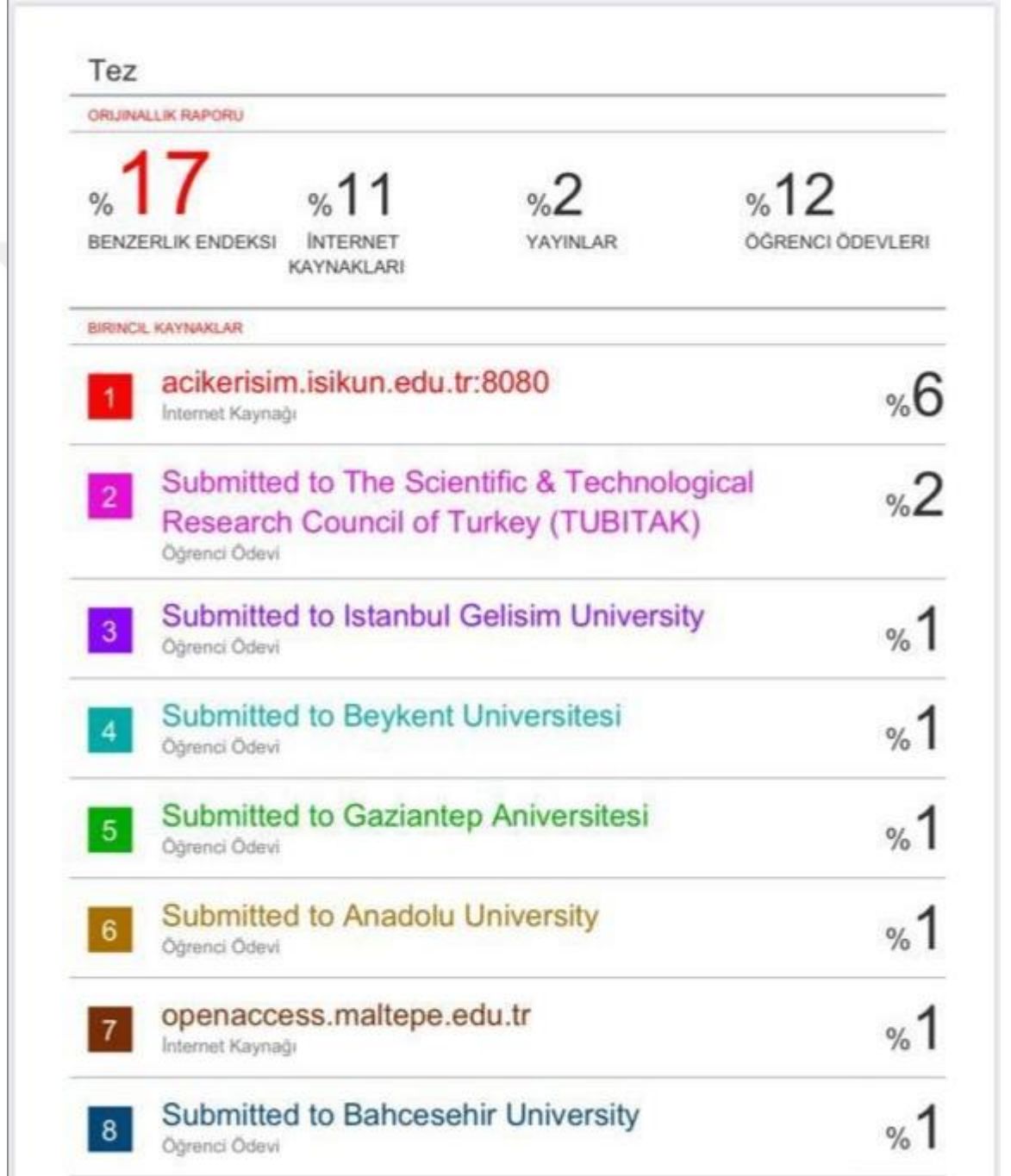
Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından
uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun kararıyla kabul edilmiştir.

Enstitü Vekil Müdür

Prof. Dr. M. Burcu IRMAK YAZICIOĞLU

**Çocukluk Döneminde Ölüme Bağlı Baba Kaybı Yaşamış Erişkin Bireylerin
Benlik Saygısı, Kişiler Arası İlişki Tarzları ve Baş Etme Becerilerinin
İncelenmesi**

Orijinallik Raporu

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan AKCAN

TEZ ETİK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çocukluk Döneminde Ölüme Bağlı Baba Kaybı Yaşamış Erişkin Bireylerin Benlik Saygısı, Kişilerarası Arası İlişki Tarzları ve Baş Etme Becerilerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayhan AKCAN’ın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Hande KUTLU

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve bu çalışmanın ortaya çıkış aşamasında öncelikle bilgi birikimini, deneyimini ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Akcan'a teşekkürlerimi sunarım.

Psikanaliz eğitimimin başlangıcından bu yana engin bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, sadece mesleki kimliği ile değil manevi anlamda da her zaman desteğini hissettiğim Psikiyatrist- Psikanalist Talat Parman'a ve Funda Akkapulu'na sonsuz teşekkürler. Tez çalışmam sırasında her türlü desteği, paylaşımı ve yakınlıklarını esirgemeyen arkadaşlarım Nur Çelik, Beste Bilgiç ve Duygu Güvensoy'a teşekkür ederim.

Son olarak sevgili anne ve babama bana verdikleri emek için sonsuz teşekkürler.

Ağustos, 2020

Hande KUTLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEZ ETİK BEYANI	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
SEMBOLLER	viii
ÇİZELGELER	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Ölüme Bağlı Kayıp.....	4
2.2. Gelişim Dönemlerine Göre Çocukta Ölüm Kavramı	4
2.3. Yas Süreci	5
2.3.1. Yas Sürecinin Aşamaları	6
2.4. Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Babanın ve Babalık İşlevinin Önemi	7
2.4.1. Babalık İşlevinin Tanımı	7
2.4.2. Oedipus Karmaşası ve Baba İşlevi	10
2.4.3. Üstbenlik ve Baba İşlevi	13
2.4.4. Simgeleştirme Süreçleri ve Baba İşlevi	14
2.5. Baba Kaybı	15
2.5.1. Baba Kaybının Psikopatoloji ile İlişkisi	15
2.5.2. Baba Kaybının Çocuğun Ruhsal Yaşamına Etkisi	15
2.5.3. Baba Kaybının Erişkinin Ruhsal Yaşamına Etkisi	17
2.6. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Benlik Saygısı.....	18
2.6.1. Benlik Saygısı Tanımı	18
2.6.2. Baba Kaybı ve Benlik Saygısı	19
2.7. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Kişilerarası İlişki Tarzları.....	20

2.7.1. Kişilerarası İlişki Tarzları Tanımı.....	20
2.7.2. Baba Kaybı ve Kişilerarası İlişki Tarzları	21
2.8. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Baş Etme Becerileri.....	22
2.8.1. Baş Etme Becerileri Tanımı.....	22
2.8.2. Baba Kaybı ve Baş Etme Becerileri	24
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	26
3.1. Araştırmanın Amacı	26
3.2. Evren ve Örneklem.....	27
3.3 Veri Toplama Araçları	27
3.3.1. Sosyo-Demografik Veri Formu	27
3.3.2. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)	28
3.3.3. Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği (KİTÖ)	28
3.3.4. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE)	29
3.4. Araştırma Soruları	29
3.5. Araştırmanın Varsayımları	30
3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	30
3.7. Verilerin Analizi.....	31
4. BULGULAR	32
4.1. Araştırma Gruplarının Demografik Özelliklerine Ait Bulgular.....	32
4.2. Araştırma Verilerinin Dağılımına Yönelik Bulgular	34
4.3. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular	36
4.4. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular	38
4.5. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular	43
4.6. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular	45
4.7. Beşinci Alt Probleme Ait Bulgular	46
5. TARTIŞMA	48
6. SONUÇLAR	55
7. ÖNERİLER	56
8. KAYNAKLAR	57
9. EKLER.....	58
EK 1: Sosyo-Demografik Özellikler Ve Bilgi Formu.....	58
EK 2: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	60

EK 3: Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği	61
EK 4: Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği	64
10. ÖZGEÇMİŞ.....	70

KISALTMALAR

APA	: Amerikan Psikoloji Akademisi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri
ve ark.	: ve arkadaşları

SEMBOLLER

<i>f</i>	: Frekans
n	: Katılımcı sayısı
ss	: Standart sapma
sd	: Serbestlik değeri
t	: t değeri
<i>p</i>	: Anlamlılık değeri
r	: Korelasyon değeri
&	: ve
%	: Yüzde

ÇİZELGELER

	Sayfa No
Çizelge 4.1. Araştırma Gruplarının Kişisel Özelliklerine Ait Bulgular.....	30
Çizelge 4.2. Araştırma Gruplarının Psikolojik Özelliklerine Ait Bulgular	31
Çizelge 4.3. Araştırma Verilerine Yönelik Normallik Testi Sonuçları	33
Çizelge 4.4. Benlik Saygısı Düzeylerinin Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması.....	34
Çizelge 4.5. Benlik Saygısı Düzeylerinin Medeni Durum Kapsamında Kıyaslaması34	
Çizelge 4.6. Benlik Saygısı Düzeylerinin Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslaması35	
Çizelge 4.7. Benlik Saygısı Düzeylerinin Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması.....	35
Çizelge 4.8. Benlik Saygısı Düzeylerinin Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması	36
Çizelge 4.9. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması.....	37
Çizelge 4.10. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Medeni Durum Kapsamında Kıyaslanması	37
Çizelge 4.11. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslanması	38
Çizelge 4.12. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması... 39	
Çizelge 4.13. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması	40
Çizelge 4.14. Baş Etme Becerilerinin Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması	41
Çizelge 4.15. Baş Etme Becerilerinin Medeni Durum Kapsamında Kıyaslaması.....	41
Çizelge 4.16. Baş Etme Becerilerinin Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslaması	42
Çizelge 4.17. Baş Etme Becerilerinin Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması.....	42
Çizelge 4.18. Baş Etme Becerilerinin Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması	43
Çizelge 4.19. Benlik Saygısı, Kişilerarası İletişim ve Baş Etme Becerilerinin Çocuklukta Baba Kaybı Yaşamaya Dayalı Kıyaslaması	44
Çizelge 4.20. Benlik Saygısı, Kişilerarası İletişim ve Baş Etme Becerileri Arasındaki İlişki	4

ÖZET

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖLÜME BAĞLI BABA KAYBI YAŞAMIŞ ERİŞKİN BİREYLERİN BENLİK SAYGISI, KİŞİLER ARASI İLİŞKİ TARZLARI VE BAŞ ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Araştırmanın amacı, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşamış 20-35 yaş arası erişkin bireylerin benlik saygısı, kişiler arası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin incelenmesidir.

Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde yaşayan 0-11 yaş arasında baba kaybı yaşayan ve yaşamayanlar olarak iki grup oluşturmaktadır. Katılımcılara İstanbul ilinde faaliyet gösteren özel bir danışmanlık merkezinde görev alan, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış bir psikolog ile başlanmış, ardından iletişime geçilen bu kişi aracılığıyla ikinci kişilere, onların da yardımıyla üçüncü kişilere ulaşılmış ve böylelikle zincirleme bir biçimde sürdürülmüş olan araştırma sonucunda veri doygunluğuna ulaşıldığı anda (baba kaybı yaşamış 40 kişiden oluşan ve araştırma grubunu oluşturan yetişkin bireyler ve baba kaybı yaşamamış 40 kişiden oluşan kontrol grubu ile birlikte 20-35 yaş arası toplam 80 kişi) veri toplama aşaması tamamlanmıştır.

Her bir katılımcıya Demografik Bilgi Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği, Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verileri, çalışma grubu ve kontrol grubu olmak üzere 2 grup halinde toplanmış olup SPSS-22 paket programı ile analiz edilmiştir. Analizlerden önce Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu sebeple araştırma verileri parametrik testler kapsamında analiz edilmiştir.

Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise mezunu bireylerden daha yüksek puan alan üniversite ve üzerinde öğrenim kurumlarından mezun bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir. Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında erkek bireylerden daha yüksek puan alan kadın bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan erişkinlerin benlik saygısı düzeyleri, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmiştir. Ek olarak, araştırmaya katılan erişkinlerin doyurucu ilişki tarzları, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmiştir. araştırmaya katılan erişkinlerin baş etme becerileri, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, baba kaybı, benlik saygısı, baş etme becerisi, kişiler arası ilişki.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF SELF-ESTEEM, INTERPERSONAL RELATIONSHIP STYLES AND COPING SKILLS OF ADULT INDIVIDUALS WHO HAVE LOST THEIR FATHER DUE TO DEATH IN CHILDHOOD

The aim of the study is to examine the self-esteem, interpersonal relationship styles and coping skills of adults between the ages of 20 and 35 who have lost their father due to death during childhood.

The sample of the study consists of two groups: 0-11 years old, who live in Istanbul, and who do not experience a father loss. The participants were started with a psychologist who had lost his father in childhood, working in a private counseling center in Istanbul, then, through this person, the second people were reached, with the help of the second person, third parties were reached and the data collection phase was completed as soon as the data saturation was reached as a result of the research that was carried out in a chain manner.

Socio-Demographic Features and Information Form, Rosenberg Self-Esteem Scale, Interpersonal Relationship Scale, and Coping Attitude Scale were applied to each participant. The research data were collected in two groups, the study group and the control group, and analyzed with the SPSS-22 program. Before the analyzes, it was determined that the research data showed normal distribution by using Kolmogorov-Smirnov test. For this reason, research data were analyzed within the scope of parametric tests.

Comparing the satisfying relationship styles of adults with a father's loss during childhood, a significant difference has been determined in favor of individuals graduating from universities and higher education institutions than high school graduates. When the coping skills of adults, who have lost father in childhood, are compared within the scope of gender, a significant difference has been determined in favor of female individuals who score higher than male individuals.

When the self-esteem levels of the adults participating in the study were compared based on the death of the father due to death in childhood, a significant difference was determined in favor of individuals who did not lose their father. In addition, when the satisfactory relationship styles of the adults participating in the study were compared based on the death of the father due to death in childhood, a significant difference was determined in favor of individuals who did not lose their father. When the coping skills of the adults participating in the study were compared based on the death of the father due to death in childhood, no significant difference was detected between the groups.

Keywords: Death, loss of father, self-esteem, coping skills, interpersonal relationship.

1. GİRİŞ

Yaşamın erken dönemlerinde meydana gelen anne baba kaybının zedeleyici bir yaşantı olduğu ve bu zedelenmenin ileride psikopatolojiye yatkın hale getiren bir etmen olduğu yapılan çalışmalarda desteklenmiştir. Bu kişilerin erişkinlik yaşamında çeşitli duygu durum bozuklukları, anksiyete bozuklukları ve travma sonrası stres bozuklukları geliştirebilecekleri görülmüştür (Brietzke ve ark., 2012).

Yapılan çalışmalar çoğunlukla anne kaybının çocuk üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır fakat babanın rolü de bebeklikten itibaren bir bireyin yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir, dolayısıyla baba kaybının da çocuğun yaşamında ciddi örseleyici etkileri olabileceği son yıllarda yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Uluğ, 2008).

Uluğ (2008)' a göre baba kaybının çocuğun ruh sağlığını etkilediği ve sonraki yıllarda depresyonla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Yetişkin kişilerde ise çocukluk döneminde yaşanan kayıplar çalışılmamışsa, yaşamının farklı bir evresinde ortaya çıkan bir başka kayıpta duygusal belirtiler artarak stresöre sebep olmaktadır (Volkan ve Zintl, 2017). Çocukluk döneminde yaşanan anne baba kaybının etkilerini tüm yaşam boyu inceleyen bir başka çalışma da bu bireylerin erişkin dönemlerinde duygularını düzenleyebilme üzerine zorluk yaşadıkları ve diğer kişilerle kurdukları ilişkilerde zorlandıklarını öne sürmektedir (Lucken ve Roubinov, 2012).

İnsanlar yaşadıkları kayıp sonrasında yas sürecine girerler. Bu süreç insanlık için doğal ve kaçınılmaz, bir o kadar da gerekli bir süreçtir. Ancak bazı durumlarda bu süreç sapmaya uğrayabilir (Stroebe ve Schut, 2005). Belirtilerin şiddeti zaman geçtikçe azalmadığında süreç karmaşık bir hal alabilir.

DSM 5'te bu durum "ileri araştırma gerektiren durumlar" kısmına "süreğen komplike yas bozukluğu" adı ile eklenmiştir (APA, 2013). Literatürde genel olarak "karmaşık yas bozukluğu" olarak ele alınmaktadır. Buna göre karmaşık yas genel anlamıyla sevilen kişinin beklenmeyen bir anda ölümü karşısında şok hissetme, acı duyma, ölümü inkar etme, zihnin sürekli ölen kişi ile olan meşguliyeti, kişinin gündelik yaşamındaki işlevselliğinde bozulma, verilen tepkinin normal yas

sürecinden daha uzun ve şiddetli bir şekilde ortaya çıkması ve devam etmesi olarak tanımlanmaktadır (Prigerson ve ark'dan akt. Cesur, 2017).

Araştırmamızda yer alan değişkenlerden biri olan benlik saygısının kayıp yaşantısından ne şekilde etkilendiğine dair literatürde bazı bulgulara rastlanmıştır. Benlik saygısı, bir kişinin kendine dönük genel değer ve kabul duygusu anlamına gelmektedir (Harter, 1990). Diğer bir deyişle, benlik saygısı bireyin kendisini nasıl algıladığıdır (Blascovich & Tomaka, 1991). Benliğin sosyal bir çevrede oluştuğu, bu çevreyi öncelikle anne babanın ve onların çocukla kurduğu ilişki biçiminin, ardından diğer kişilerle olan iletişim ve ilişki biçimlerinin benlik saygısını şekillendirdiği görülmektedir (Cebe, 2005).

Diğer bir değişken olan kişilerarası ilişki tarzları, bir kişinin ruh sağlığını koruyabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Kişilerarası ilişkiler, sosyal yaşam içerisinde şekillenmektedir. Bir bebeğin ilk iletişim kurduğu kişi kendisine bakım verenidir. Dolayısıyla kişinin benlik algısı ve gündelik yaşamında karşılaştığı kişilerle nasıl bir ilişki kuracağı, temelde ailesiyle kurduğu iletişim biçimi üzerine inşa edilecektir. Yaşanılan bir kayıp veya ebeveynin sürecin başından bu yana olmaması durumunda, çocuğun bağlanma biçimi etkilenmekte ve diğer kişilerle kurduğu ilişkileri güvenli bir çerçeveye oturtmakta zorlanabilmektedir (Koç, 2014). Aile, bir çocuğun yaşamını pek çok açıdan etkilemektedir. Kapsayıcı bir aile ortamının, çocuğun kaygılarını yatıştırabildiği, onun duygularını düzenleyebilmesinde oldukça etkin bir role sahip olduğu bilinmektedir. Bağlanma ve stresle başa çıkma tarzları arasında ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, güvenli bağlanma biçiminin, yaşanılan bir problem karşısında aktif bir biçimde destek arama ve etkin problem çözme becerilerini beraberinde getirdiği görülmüştür. Özellikle genç erkeklerin destek arayışında baba ile kurulan ilişkinin niteliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Greenbrger ve McLaughlin, 1998).

Söz konusu değişkenler arasında bulunacak ilişkinin literatürdeki bilgi birikimine ve yeni yapılacak çalışmalara kaynak oluşturabileceği, ayrıca kayıp yaşantısı olan bireylerin erişkin dönemlerinde psikopatoloji geliştirme riski, kişiler üzerinde uzun vadede etkilerinin incelenmesi ve izleme çalışmalarının yapılabilmesi bağlamında koruyucu ruh sağlığı açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda erken yaşam dönemlerinde baba kaybı yaşayan bireylerin erişkinlik döneminde benlik saygısının, diğerleriyle kurduğu ilişki biçimlerinin ve sorunlarla baş etme yetisinin ne düzeyde olduğu önem kazanmaktadır. Bu çalışmada da, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşamış erişkin bireylerin benlik saygısı, kişiler arası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2.GENEL BİLGİLER

2.1. Ölüme Bağlı Kayıp

Ölüm, kayıpların en somut olanıdır. Ölüm karşısında verilen yanıtlarda, diğer tüm yarım kalmış veya zamansız ayrılıkların kalıntıları bulunmaktadır (Volkan, 2012). Yaşamımızda deneyimlediğimiz travmatik olaylardan biri de ölümdür. Özellikle çocukluk döneminde birincil bakım vereninin kaybının zorlayıcı ve kişiyi psikopatolojiye yatkın hale getiren bir faktör olduğu bilinmektedir. Bu durumun çocuğun yetişkinlik yaşamında da çeşitli ruhsal bozukluklara neden olabileceğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Arık, 2009; Gürdal, 2015; Uluğ, 2008).

Yapılan çalışmalar çoğunlukla anne kaybının çocuk üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır fakat babanın rolü de bebeklikten itibaren bir bireyin yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir, dolayısıyla baba kaybının da çocuğun yaşamında ciddi örseleyici etkileri olabileceği son yıllarda yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Uluğ, 2008).

2.2. Gelişim Dönemlerine Göre Çocukta Ölüm Kavramı

Ebeveyn kaybı travmatik bir yaşam olayıdır. Çocukluk döneminde yaşanan ebeveyn kaybı ise, bir çocuğun erişkin bir bireye kıyasla bilişsel ve ruhsal organizasyonunun henüz yeterince gelişmemiş olmasından ötürü daha zorlayıcı olmaktadır. Bu nedenle ebeveyn kaybı yaşayan çocuğun yaşı, kaybın ortaya çıkış şekli (aniden olup olmadığı, ölüm biçimi, vb), sosyal destek unsurları önemli olmaktadır (Uluğ, 2008). Çocukların kaybı anlama şekli ve verdikleri tepkilerdeki farklılıklar içinde bulundukları yaşa, gelişim özelliklerine, ruhsal dayanıklılıklarına ev ortamının güvenli olup olmamasına ve geride kalan ve çocuğa bakım verecek/vermeye devam edecek kişilerin yitime verdikleri tepkilere, kendilerinin baş etme becerilerine göre değişkenlik göstermekte olup yas tutma şekilleri erişkinlerden elbette farklıdır (Volkan ve Zintl, 2017).

Wolff'a (1986) göre doğumdan itibaren bir bebek kayba tepki gösterir fakat henüz sahip olduğu bilişsel yetilerdeki kısıtlılıklardan dolayı bunu bir "yokluk" olarak deneyimler.

İki ya da üç yaşından önce hayatlarındaki önemli insanları kaybeden çocukların hissettiği bir eksiklik duygusu söz konusudur. İki ya da üç yaşındaki bir çocuk, çevresindeki erişkinlerin desteğiyle ölüm kavramından bir şeyler anlayabilir. Bununla beraber yine de tam anlamıyla ölümün bir son olduğunu kavrayamaz, ölüme neden olan sebepleri kavrayamazlar, ancak ölen kişinin yokluğunu hisseder ve bundan üzüntü duyarlar. Beş ile on yaş arası çocuklar, ölümle ilgili somut ifadelerle ihtiyaç duyarlar fakat hala ölümü geri döndürülebilir ve geçici bir şey olarak görme eğilimindedirlerdir. Çocuk derinde bir yerde kişinin ölmediğine inanır. Beş ile dokuz yaşlar arasındaki çocuk ölümün ne olduğunu bilir ama kendisinin ölebileceğini düşünmez. On yaşından sonra, çocuklar ölüm kavramı ve ölümün bir son olduğu konusunda daha gerçekçidirler. Çocuk için ölüm kavramı daha soyut bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Kaybı daha sarsıcı bir şekilde hissedip daha şiddetli tepkiler gösterebilir (Volkan ve Zintl, 2017).

2.3. Yas Süreci

Freud (1917) "Yas ve Melankoli" adlı makalesinde yas sürecini son derece acı verici bir süreç olarak tanımlar; "acı verici bir reddedilme, dış dünyaya ilginin kesilmesi, sevme yetisinin kaybı, bütün etkinliklerin ketlenmesi, kendini suçlama ve kendini yermeye ifade bulan bir seviyeye düşmesi" (Freud, 1917b, s.244).

Yas tutmak, Volkan (2012)' a göre sadece ölüm ya da ayrılık gibi büyük kayıplara değil, aynı zamanda daha basit düzeydeki herhangi bir yitim ya da değişikliğe verilen psikolojik bir yanıt, iç dünyamız ile gerçeklik arasında bir uyum sağlayabilmek için yaptığımız uzlaşmalardır der. Kaybedilen kişi ile geçirilen zaman ve ilişkinin niteliği ne kadar fazla ve yoğunsa, ondan ayrılmak da o denli zorlayıcı olmaktadır. Henüz ebeveynin bakımına, sevgi ve onayına ihtiyaç duyulan bir yaşta yaşanan kayıp, çocuk için oldukça sarsıcı bir deneyim olmaktadır (Volkan ve Zintl, 2017).

Kayıp sonrası yas süreci literatürde karmaşık yas, travmatik yas ve uzamış yas olarak farklı bölümlerde incelenmiştir (Koyuncu, 2015).

İnsanlar kayıp yaşantıları sonrasında yas sürecine girerler. Bu süreç insanlık için doğal, kaçınılmaz ve bir o kadar da gerekli bir süreçtir. Genellikle kayıp

yaşantısını takip eden süreçte yas sürecinin tamamlanmaya başlaması ile birlikte kişilerde görülen davranışsal, ruhsal ve fizyolojik tepkiler azalmaya başlar. Ancak bazı durumlarda bu süreç sapmaya uğrayabilir. Görülen belirtilerin şiddeti zaman geçtikçe azalmadığında süreç karmaşık bir hal alabilir. Literatür incelendiğinde kayıp sonrası normal olan yas sürecinin sıklıkla 6 ay içerisinde tamamlandığı ve kişinin kayıp yaşantısı öncesindeki işlevselliğine döndüğü görülmektedir (Cesur, G. (2017). Bu süre dışında devam eden belirtilerin varlığı ve şiddeti karmaşık yas için risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Bonanno ve Kaltman, 2001).

Literatürde bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, başlarda travmatik yas olarak belirtilen bu süreç ile ilgili tanıma dair bazı tartışmalar yapılmıştır. Travmatik yas kavramının travmatik bir yaşantı sonucu gerçekleştiği, fakat bazı kayıp yaşantılarının travmatik bir olay sonucu ortaya çıkmadığı ve doğal nedenlerle gerçekleştiği, akabinde bireyin de normal yas süreci belirtilerinden daha farklı tepkiler gösterebildiği izlenmiştir. Bu nedenle travmatik yas'tan ziyade "karmaşık yas" kavramının bozukluğu tanımlamada daha doğru olabileceği düşünülmüştür (Prigerson ve ark'dan akt. Öklük, 2018).

DSM 5'te bu durum "ileri araştırma gerektiren durumlar" kısmına "süreğen komplike yas bozukluğu" adı ile eklenmiştir (APA, 2013). Literatürde genel olarak "karmaşık yas bozukluğu" olarak ele alınmaktadır. Buna göre karmaşık yas genel anlamıyla sevilen kişinin beklenmeyen bir anda ölümü karşısında şok hissetme, acı duyma, ölümü inkar etme, zihnin sürekli ölen kişi ile olan meşguliyeti, kişinin gündelik yaşamındaki işlevselliğinde bozulma, verilen tepkinin normal yas sürecinden daha uzun ve şiddetli bir şekilde ortaya çıkması ve devam etmesi olarak tanımlanmaktadır (Prigerson ve ark'dan akt. Cesur, 2017).

2.3.1. Yas Sürecinin Aşamaları

İnsanlar yaşadıkları kayıp karşısında belirli evrelerden geçmektedirler (Ross, 1969):

1. **İnkâr:** Kişi, yaşadığı durum sanki yokmuş gibi davranır. Bu durum onu sanki hiç etkilememiş gibidir ve içinde bulunduğu durumu inkar eder.
2. **Öfke:** Kişi bu aşamada durumun gerçekliğini fark etmeye başlar ve bunun sonucunda kendini kızgın ve çaresiz hisseder.

3. Pazarlık: Üzüntü, çaresizlik ve boşluk duyguları iç içe geçmiştir. Kişi çevresinde bulunan yakınları, ailesi, doktorlar, din adamları veya Tanrı ile anlaşma yaparak yaşadığı gerçeklikle başa çıkmaya çalışır.
4. Depresyon: Yaşanılan olayın tam anlamıyla gerçekliğini hissettiği ve önceki aşamaların işe yaramadığını gördüğü andan itibaren kişi derin bir ruhsal çöküntü içine girer ve yas tutmaya başlar.
5. Kabullenme-Yüzleşme: Zor da olsa süreci kabullenen kişi yavaş yavaş gündelik yaşamına dönmeye ve kaldığı yerden yaşamına devam eder (Ross, 1969).

2.4. Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Babanın ve Babalık İşlevinin Önemi

2.4.1. Babalık İşlevinin Tanımı

“Babamın kim olduğu önemli değil; önemli olan benim onu nasıl hatırladığım.” Anne Sexton

Yeni doğan, doğduğu andan itibaren bir bakım verenin varlığına ihtiyaç duyar. Bu kişi çoğu zaman annedir. Anne, bebeğin ihtiyaçlarını anlayan, ona rahatsızlık veren dış uyarıcıları tahammül edilebilir bir hale dönüştürüp bebeği sakinleştiren kişidir. Böylelikle bebek annenin varlığını içselleştirerek bir süre sonra kendi kendini sakinleştirebilmenin yollarını bulacaktır (Gürdal, 2015).). Ardından baba bu ikili ilişkiye dahil olarak hem anneyi yatıştıran, hem de anneye bebek arasında bariyer görevi gören bir kişi olarak sahnede yerini alacaktır. Tam da bu noktada “baba”nın işlevine geçmeden önce kavramın kökensel olarak tanımına değinmenin uygun olacağı düşünülmüştür;

Parman (2001), “Babalar, Mahrem Yabancılar” isimli makalesinde Türkçe baba kelimesinin Farsça bâbâ’dan geldiğini ve eski Türkçe’de kullanılan “ata”nın karşılığı olduğunu belirtmiştir. Freud “Musa ve Tek Tanrıcılık”da şöyle der: “Annelik duyuların şahitliği ile kanıtlanır, oysa babalık hipotezdir.” Bu hipotezin doğruluğunun kanıtları annenin elindedir. Biyolojik ve sosyal baba arasındaki bağlantıyı kuran annenin sözleridir. İşte burada Freud’un kuramda daha sonra Lacan tarafından geliştirilecek olan düşüncenin, simgesel düzenin anahtarı olarak “Babanın adı”nın ortaya çıktığını görüyoruz (Parman, 2001).

Freud, babayı tanımlarken onun koruma işlevine atıfta bulunmuştur (Freud, 1930). Yapılan araştırmalar gebelik döneminde babaların çevresel ve maddi koşulları, yani çerçeveyi nasıl düzenleyeceklerinden kaygılandıklarını göstermiştir. Yani baba, açlığı nasıl engelleyebileceğini ve bebek bakımının nasıl sürdürüleceğini düşünendir. Bir yandan da ailenin nasıl korunacağını etkin bir biçimde ayarlar. Babalığın bir diğer yönü de soyun devamının sağlanmasıdır. Genetik miras bebeğin doğumu ile bir sonraki kuşağa aktarılmış olur ama ruhsal mirasın aktarılması zaman alır. Kuşaklar ötesine aktarımı sağlamak ise daha bir kalıcılık ister Köşkdere, 2019). Parman (2002) buna için biri olmak değil için üçü olmak der. Yani yalnızca cinselliği haz için yaşayan bir erkek olmamaktır. Hazzın sürdürülmesiyle güdülenen, hem babalığının hem de soyunun devamını sağlayan bir erkek olmanın kaygısını yaşamaktır.

Köşkdere (2018), ‘‘Kaygı Yaratan ve Gideren Baba’’ adlı makalesinde babanın, anne gibi cinselliğin ve saldırganlığın kapsayıcısı olurken, anneye yöneltilemeyen dürtülerin yer değiştirdiği ilk nesnelerden biri olduğunu belirtir. Bu durum annenin ‘‘iyi’’ kalmasına olanak verir. Bunun öncesinde annenin babayı nasıl algıladığı, çocuğa nasıl tanıttığı, kocası ile nasıl bir ilişkisi olduğu sürecin biçimini belirler. Baba, saldırganlığın yer değiştirmesine dayanabilir ve libidonun yer değiştirmesini taşıyabilir ise baba tasarımının içselleştirilmesi kolaylaşacaktır (Abelin, 1976).

Freud 1914’te Nasrissim üzerine: Bir giriş makalesinde dürtüleri, altbenlikten gelen kendini koruma dürtüleri olarak ikiye ayırmıştır. Bu açıdan baba, kuralları ile dürtüleri yapılandırarak benliğin hizmetine sokar. Bu sırada libidinal dürtülerin erotik yönleri bastırılarak altbenlikte tutulur. Altbenlik kaynaklı libidinal dürtülerin yasaklanmayan ve kabul gören şefkat yönü benliğin kendini koruma dürtüsünü destekler. Bu da benliğin uyum kapasitesinin içgüdüsel yönüne işaret eder. Diğer yandan baba, üstbenliğe dönüşecek bir rolle benliğin gelişiminde önemli bir görev daha üstlenirken dürtülerin yıkıcı etkisini engeller (Erdem, 2012).

Erdem (2014), babanın erken evrelerdeki işlevini, anne işlevinden ayırt etmeyen Winnicott ile ilgili önemi tespitlerde bulunur. Winnicott’un çocuğun yaşamındaki babanın işlevini çok boyutlu olarak ele aldığını belirtir.

‘‘Babanın Alfa İşlevi’’ adlı makalesinde Halifeoğlu (2014), Bion’un düşünce kuramından hareketle babadaki alfa yani çocuğun yaşamındaki tıpkı anne gibi

dönüştürücü işlevini inceler ve şöyle bir soru sorar: çocuk acaba bir babayı tıpkı memeyi beklediği gibi bekler mi? Bion memeyle karşılaşmanın bebek için çokşusal bir an olduğunu ve bunun ruhsallığın yapılanmasının koşulu olduğunu ileri sürerken, baba bu ruhsallığın üçüncü aktörü olarak sahneye girer. Dolayısıyla babayı anne ile birlikte düşünmenin ve babayı ilk sahne içindeki varlığı ile ele almanın çocuğun ilerideki yetişkinin ruhsal yaşamındaki önemine vurgu yapar.

Habip (2014), “Kulisteki Baba: Winnicott ve Yapıtı” adlı makalesinde Winnicott’un şu cümlesinden alıntı yapar: “Doğum gibi bitkinleştirici bir deneyimden sonra anneyi oldukça zor bir görev beklemektedir. Bu görevi icra edebilmek için ne şişkin bir meme, ne de dinlenmekte olan bir memenin gücü anne için yeterlidir; anne bir tür güçle alışveriş içinde olmalıdır. Bu durumda annenin yardımına koşan erkeğinin genital gücüdür. Şöyle ya da böyle anne kuvvetli bir uyarım karşısında emzirmeyi becerecektir” (Winnicottan (1990,s.136) alıntılanan Habip,2014).

Aynı makalede Habip (2014) 1957 yılında yazılmış Winnicott’a ait “The Child and The Family” adlı eserde Winnicott’un, babanın çocuğu ile olan ilişkisinde oynadığı rolleri sistematik bir biçimde nasıl ele aldığından bahseder. Babanın başlarda en temel rolünün anne- bebek ilişkisini korumak ve takip etmek olduğunu, aynı zamanda kendi yüzünü sorumluluklar bağlamında dışarı dönerek annenin bu süreçte bebeğinden uzak kalmasını engellemiş olduğunu vurgular.

Yine aynı yapıtta Winnicott (1957), babanın çocuğun kendisini canlı hissetmesi için kendisini zaman zaman göstermesinin dahi yeterli olacağından bahsetmektedir. Bu sayede baba, çocuğun anneye olan negatif duygularına da sınır koymuş olur. Tabii bu sınır koyma baba hayatta ise mümkün olacaktır. Babanın varlığı, çocuğun nefretini yansıtabileceği bir odak oluşturmasını sağlayacaktır. Babanın bir diğer özelliği de kişiliği ile çocuğun hayatına bir yenilik katar, babanı çocuğun oyunlarına, oyuncaklarına, alet ve edavata olan tutumu çocuk için yeni bir şeydir ve bu yüzden de cezbedicidir (Winnicott’dan akt. Habip, 2014).

Freud 1925 yılında kaleme aldığı makalesinde ödipal dönem öncesinde baba oğul arasında bu erken dönemdeki özdeşleşme ilişkisine değinmiştir ve bu dönemde baba tarafından onaylanmak, kabul görmek, sevilmek ve korunmak deneyimlerinin

çocuk tarafından içe alındığı ve bu durumun da çocuğa tehlikeli dış dünyaya tahammül edebilme gücünü sağladığını ifade etmiştir (Parman, 2002).

Trowell, bir çocuğun hayatında babanın yerinin son derece önemli olduğunu belirtmektedir. Babalar aslında aile içinde pek çok yaşamsal görevi üstlenmek zorundadır. Ruhsal görevleri olduğu kadar gündelik yaşama dair de yükümlülükleri vardır. Çocukların eğitim öğretim yaşantısı, ihtiyaçlarının karşılanması, onları tehlikeden koruma ve onlara bir yaşam alanı yani bir ev sunma bunlardan bazılarıdır. Ancak bir çocuğun gelişimi için bu pratik ihtiyaçlardan fazlasına gerek vardır. Çocukların güçlü, özgüveni yüksek, sorumluluk alabilen, onlarla vakit geçirmekten keyif alabilen, gerektiğinde koyduğu sınırlarla onları durdurabilen ve yeri geldiğinde cesaretlendiren bir babaya ihtiyaçları vardı (Trowell, 2002).

Etchegoyen de, “Babalar Hakkında Psikanalitik Düşünceler” adlı (2002) eserinde “içsel babanın eksikliği”nden bahseder. Babanın fiili olarak bulunamadığı erken dönemlere ait anne ile olan ikili ilişkisinin içinde kaldığını belirtir. Babalık işlevi’nin sınır koyan ve özdeşim kurmayı sağlayan rolü de son yıllarda değişen toplumsal yapı nedeniyle gün geçtikçe azalmaktadır. Çocuklar daha çok anneleri özdeşim kurmakta ve varoluşlarının büyük ölçüde yalnızca onlar sayesinde gerçekleştiğini düşünmektedirler. Bu ruhsal yapılanma içinde çocukların anneye olan bağından çıkarak sosyal yaşama açılmaları ve bu yaşantının gerekliliklerini yerine getirmelerinin de oldukça zor olduğu düşünülebilir. Baba, çocuğun anne ile bütünleşme fantezilerine engel olduğu gibi bu fantezinin yarattığı korkuya da engel olan kişidir. Baba yalnızca çocuğa kural koyan ‘otorite’ rolü ile önem kazanmaz, baba aynı zamanda çocuğun dış dünya ile ilişkisinde bir köprü olarak ortaya çıkan bir bağlanma figürüdür (Etchegoyen, 2002).

2.4.2. Oedipus Karmaşası ve Baba İşlevi

“Babanın yerine geçmek için onu öldürmek istedin. Şimdi sen babansın, ama ölü bir baba.” Sigmund Freud

Psikanaliz, oedipus karmaşasını insan olmanın koşulu olarak görür. Baba anneyi oğluna yasaklayarak kuralın, yasanın varlığına gönderme yapar. Baba burada aynı zamanda tüm toplumsal kurallara da gönderme yapmaktadır. Freud’a göre babanın öldürülmesi ve kadınına sahip olunması yasaklanarak ilk yasa ve toplumsal düzenin temel kuralı belirlenmiştir. toplumsal düzenin oluşumu için gerekli tüm yasa ve

kurallar bu temel yasadın yola çıkarak saptanmıştır. Toplumsal yapı, kültür ve dolayısıyla uygarlık da bu temel yasa sayesinde oluşmuştur. Öyleyse insanı insan yapan babadır der Parman (2001) ‘‘Babalar, Mahrem Yabancılar’’başlıklı makalesinde.

Klasik odipus karmaşası kuramında 4-5 yaşlarındaki erkek ocuk annesiyle cinsel ilişkiye girme arzusuna neden olan güçlü bir genital libido dalgasının etkisi altındadır. Ancak bir süre sonra bu arzunun peşinden gidecek olursa babası tarafından iğdiş edileceği kanısına varır. Bu düşünce annesine karşı olan arzularından vazgeçerek babasıyla özdeşleşmesine neden olur. Böylelikle odipus karmaşası çözülür ve üstbenlik yapılanmaya başlar (Caper, 2000). dipal karmaşa kızlarda da aynı yaşlarda, küçük kızın kendisinde bir penis olmadığını fark etmesiyle harekete geçer. Bu yoksunluk erkeklere haset etmesine ve bu yoksunluğun nedeni olarak gördüğü annesine nefret ve kızgınlık hissetmesine yol açar. bu narsisistik yaralanmanın yarattığı kırgınlık sonucu daha öncesinde tüm dünyasını kapsayan annesinden uzaklaşır ve babanın penisine karşı hissettiği güçlü haset, belki de bir penis edinebilme umuduyla onu babasına yaklaştırır. Ancak bunun imkansızlığını bir süre sonra anlar ve penise ikame edebilecek en iyi şeyin babasından bebek sahibi olmak olduğuna ikna olur bu karar, kızın nihai cinsel tercihini belirler (Freud’dan akt. Ciğeroğlu, 2014).

ocuk, ilk cinsel uyanışlarını anne babasına karşı yaşar. Onun için kastrasyon endişesi büyük bir çatışma yaratır. Freud’un Totem ve Tabu’da (1913) bahsettiği ilkel topluluklardan bugüne kadar gelen en eski ve en temel yasak ensest yaşağı ve babanın öldürülmesidir. Bu nedenle ocuk, anne babasına yönelik cinsel yönelimlerinden vazgeçmek zorunda kalmaktadır (Freud, 1924).

Freud 1924 yılında yazdığı makalede, bu dönemde hadım edilme karmaşası ile ilişkili olan başka bir karmaşadan daha söz eder, bu da Oidipus karmaşasıdır. Caper (2000) klasik Oidipus karmaşası kuramını şu şekilde aktarmıştır; ‘‘4-5 yaşındaki erkek ocuk annesiyle cinsel ilişkiye girme arzusuna neden olan güçlü bir itki duyar, fakat bu arzuyu elde ettiği takdirde, babası tarafından iğdiş edileceğini düşünür. Bu düşünce annesine karşı olan arzularından vazgeçerek babasıyla özdeşleşmesine neden olur. Böylelikle Oidipus karmaşası çözülür ve üstbenlik yapılanmaya başlar’’ (akt. Habip, 2011a). Freud’a göre erkek ocuk için babanın bu

dönemde rolü, onun özdeşim kurduğu nesne konumunda yer almasından ileri gelir. Erkek çocuk anneye olan ilk ilişkiden çıkarak babayla olan özdeşleşme sürecine geçer ve böylece babadan gelebilecek hadım edilme tehditini de böylelikle bertaraf etmiş olur (Özdağlar, 2011).

Kız çocuğun da tıpkı erkek çocuğunda olduğu gibi ilk karşılaştığı nesne annedir. Ödipal dönemde kız çocuk nesne değişimine gitmek durumundadır. Bunu başarabilmesi için de babanın sadece orada var olması değil, aynı zamanda kızıyla arasında nitelikli bir ilişkinin de mevcut olması gerekmektedir. Yani babanın kızını onaylaması, onu sevmesi ve kabul etmesi sonucunda kız çocuk anneye kurulan erken dönem bağlarından sağlıklı bir şekilde ayrılabilir, onunla özdeşim kurup kendi kadınlığını kabul edebilir (Balkan, 2011; akt. Öklük 2018).

Kız çocuk için baba ile ilişki bazı açılardan farklıdır fakat temel yapılanma benzerdir. Önce anne ve annenin ödipal yapılanması vardır kız çocuğuna da aktarılan budur. Preödipal yani ödipal dönem öncesi aktarımlar ve nesne aktarımları, özellikle erken dönemler için, bedenin içine alım ile olduğu gibi içe alındıklarından temel teşkil ederler. Annenin babayı arzulaması ve ilgisini çekmeyi başarması aracılığı ile kadınsı bir konum oluşur. Böylelikle anne, kızına kimi arzulayacağını ve kimin ilgisini çekeceğini gösterir. Penisin yokluğunun anlaşılması ve kabullenilmesi ile bir diğer kadınsı konum içselleştirilir (Köşkdere, 2018).

Kız çocuğunun kendini aktif cinsel özne olarak görmesi ve daha sonra kendi cinselliğini bir hak olarak algılaması babanın muhatap olmasına ve kız çocuğun arzusunu takdir etmesine bağlıdır. Jessica Benjamin'e göre kız çocuk penisi, penis hasedinden ötürü değil, kendisinin de erkek gibi babası tarafından özerk ve aktif olarak kabul edilmek istemesinden ötürü arzular. Penis hasedinin oluşmasının nedeni babanın muhatap olarak hazır bulunmamasından ötürü kız çocuğun kendine özgü bir güce sahip olma arzusunun yerine gelmemiş olmasıdır. Kız çocuğun tümgüçlülük duygusunun erken değersizleştirilmesi sıklıkla onun güçlü dişil görünümü olan erkeklere kendini yakın hissetmesine yol açar (Özdağlar, 2014).

Babanın yokluğu kız çocuğun ödipal aşkını yaşamasını ve sonra da babanın yerine geçebilecek bir erkeği sevmesini zorlaştırabilir. böyle bir tabloda dürtüler ve duygular kız çocuk için yer bulmakta ve bütünleşip derinleşebilmekte güçlük çekebilir.

2.4.3. Üstbenlik ve Baba İşlevi

Üstbenlik kavramı 1923 yılında Freud tarafından yapısal kuramda ruhsal mekanizma id, ben ve üstben şeklinde üç bölüme ayrılmıştır. Klinik gözlemlerinden yola çıkarak Freud, benliğin içinde onu denetleyen başka bir yapının olduğunu keşfetmiş ve incelemeye başlamıştır. Freud'un kuramında üstbenlik, ruhsal mekanizmada babanın görevini yerine getirir. Bunun açıklaması esas olarak babanın iğdiş tehtidiyle yasak getiren kişi olmasına bağlıdır. Bu yasak, bireyin arzularının ve haz ilkesinin aleyhine, gerçeklik ilkesi ve toplumsal örgütlenmenin lehine getirilen bir yasaktır. Babanı işlevi topluma ve bireyin ruhsalığına yasayı getirmek ve adaleti sağlamaktır (Freud, 1933).

Freud üstbenin oluşumunda rol oynayan özdeşleşme sürecinin merkezi bir öneme sahip olduğundan bahsetmektedir. Özdeşleşme, bireyin bir diğer kişi gibi davranması, yani onun özelliklerini içe almasıdır. Üstbenin oluşumu da çocuğun Ödipus karmaşası sonucu anne babası ile özdeşim kurması yoluyla oluşmaktadır. Ödipal dönemde yasak sebebiyle arzularından vazgeçen çocuk, aynı zamanda bu arzuların yöneldiği nesnelerden yani anne babadan da vazgeçmek zorundadır. Bu nedenle onların sevgisini kaybetmemek için onların değerleri ile özdeşleşen çocuk, öncesinde dışarıda olan/dışarıdan gelen yasakları artık içine alır. Ebeveynin gözetleme, engelleme ve cezalandırma işlevlerini üstben üstlenir. Bu dönemde çocuk için anne babalar, son derece önemli bir konuma sahiplerdir. Onlarla özdeşleşerek onlar gibi olmaya çalışırlar. Bu şekilde çocuk kendi kimlik yapılanmasını da oluşturmaya başlar (Freud'dan akt.(1933), Özen, 2010).

Freud, ödipal dönem şayet yapılandırıcı bir biçimde tamamlanamamışsa, çatışmanın agresif dürtünün dışa vurumu şeklinde yaşanacağını belirtir (Freud, 1923). Bu nedenle kişinin toplumsal kurallara ve dış dünyanın gerekliliklerine uyum sağlayabilme kapasitesini anlamak için üstbenin incelenmesi oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Her çocuk odipus karmaşasının çözülmesinin ardından üstbenin oluşumu ile gizlilik dönemine girer (Freud, 1924). Etchogeyen, gizil dönemin ödipal dönem gibi bir sürekliliği olduğunu düşünmektedir. Gizil dönemde de ödipal arzular devam eder ancak bu arzular daha üst düzey bir işleyişle, sembolizasyon ve yüceltmenin de

devreye girmesi ile kendilerine başka doyum yolları bulmaktadır. Ebeveynlere yönelik bu arzular çocuğun gelişen kapasitesi ile öğrenmeye, yeni aktivitelere katılmaya (spor ve hobiler gibi), çevresindeki diğer kişilerle ilişki kurmaya yönelerek çocuğu ergenlik dönemi için gerçek bir nesne seçmesine doğru hazırlar (Etchegoyen, 1993). Çünkü yetişkinliğe giden yolda önemli bir aşama olan ergenlik dönemindeki ruhsal süreçlerin niteliğini belirleyen, ödipal çatışmaların gizil dönemdeki işlenme biçimleridir. Eğer çocuk genital düzeye erişerek gizil döneme girebilirse ruhsal yapılanmasında toplumsallaşma açısından son derece önemli olan nesil farkını ve cinsiyetler arası farkı getirebilecektir (Denis, 2001).

Lacan hadım edilmeyi imgesel bir düzlemde ele alır. Anne ile çocuk arasında narsistik bir bağ vardır. Anne çocuğunu fallusun yerine koyar ki bu kadınların arzusu olan eksiğinin yerine geçen bir durumdur. Çocuk ise annenin arzusuyla özdeşim kurarak onu tatmin etmek ister fakat bu mümkün değildir. Bu noktada ensesti yasaklayan baba, anne ile çocuk arasındaki kopuşu sağlayarak onu hadım eder. Böylece çocuk yalnızca babasının bir fallusa sahip olduğunu anlar, bu da çocuğun baba ile özdeşleşme sürecinin yolunu açar. Dolayısıyla yasağı hatırlatmada babanın önemine Freud'dan sonra bir kez daha değinilmiştir (Nasio, 1988).

2.4.4. Simgeleştirme Süreçleri ve Baba İşlevi

Habip (2014), "Kulisteki Baba: Winnicott ve Yapıtı" başlıklı makalesinde Winnicott'un çocuğun yıkıcı dürtüsellğine sınır koyması ve şiddetin kişilik içinde birleştirilmesini sağlaması açısından babanın rolünün önemine tekrar tekrar vurgu yaptığından bahseder. Winnicott, 1967 yılında yayımlanan "Bir Umut İşareti Olarak Çocuk Suçluluğu" adlı makalesinde iki tür çocuk suçluluğunun varlığından söz eder. Birincisinde küçük çocuk ile annesinin ilişkisine temas edilerek örneğin kimi zorlantılı hırsızlıkların anneyi hedef aldığı belirtilir; oysa ikincisinde yani çocuğun babasıyla olan ilişkisindeki bozulmalarda söz konusu olan saldırganlık, çocuğun eril kısmının babayı hedeflemesidir, bu çocuk ister kız olsun ister erkek. Winnicott'a göre bir yoksunluk sonucu ortaya çıkan antisosyal eğilim ancak çocuk yeterince kuvvetli bir aile çerçevesinin varlığından emin olduktan sonra ortaya çıkar. Saldırgan olmanın güvenli olduğu bu ortamda, yani annenin baba tarafından desteklendiği bu ortamda, çocuk çok karmaşık bir işe girer. Bu karmaşık iş yıkıcı dürtüleriyle aşk dürtülerinin birleştirilmesidir. Bunu gerçekleştirmek için çocuğun yıkılmayan, güçlü bir çevreye, çerçeveye gereksinimi vardır. Örneğin bir boşanma veya ölüm sırasında,

saldırgan dürtüleri tehlikeli olabilir. bu durumda çocuk çerçeveye özdeşleşerek kontrolü sağlar, yıkıcılığına ket vurur ancak uygun ve güvenli bir ortamda yeniden ortaya çıkabilecek ve geçmiş travmanın yeniden yaşanmasıyla nefretin birleştirilmesi umudu da beraberinde yeşerecektir (Winnicott'dan akt. Habip, 2014).

Özetle, babalık işlevine literatürde verilen yerin ve değerin gün geçtikçe artmasıyla beraber elde edilen veriler özetlenecek olursa (Target ve Fonagy, 2002);

1. Özellikle Ödipal karmaşadaki rolü açısından incelendiğinde bir baba, çocuğun dış gerçeklik ile arzuları arasındaki dengeyi sağlayabilmesi, bireyselliğini kazanabilmesi ve benlik algısının güçlenmesi,
2. Çocuğun anneye olan ikili ilişkisinin arasına bir üçüncü olarak dahil olup bariyer görevi görmesi ve sınır getirmesi
3. Üçlü ruhsal kapasiteye olanak sağlaması ve bir anlamda çocuğun sembolik düzene geçmesine yardımcı olması açısından çocuğun yaşamında çok büyük bir öneme sahiptir.

2.5. Baba Kaybı

2.5.1. Baba Kaybının Psikopatoloji ile İlişkisi

Literatürde yer alan araştırmalara göz atıldığında kayıp karşısında verilen tepkilerin daha çok psikopatolojik yönünün ele alındığı görülmektedir. Yaşamlarında kaybı deneyimlemiş bireylerin ileriki yıllarda depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Strobe, Schut ve Stroebe, 2007). Bu alanda yapılan diğer bir çalışmada ise, ölüme bağlı kayıplarda kişinin kaybedilen kişiyle ilişkisi ne kadar kuvvetliyse depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve kaygı bozukluklarının arttığı sonucu bulunmuştur (Boelen, 2012; akt. Öklük, 2018).

Yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan ebeveyn kaybının ruhsallığı zedeleyici bir yaşantı olduğu ve bu durumun psikopatolojiye yatkınlaştıran bir etmen olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Brietzke ve ark., 2012).

2.5.2. Baba Kaybının Çocuğun Ruhsal Yaşamına Etkisi

Çocuklar büyüdükçe, farklı korkuların ve düşlemlerin üstesinden gelmeyi öğrenir: Ayrılık korkusu, sevilmemeye korkusu, bedenine zarar geleceği korkusu gibi. Dramatik bir yitim olduğunda, çocuğun uzlaşıp bir yerlere oturtmaya çalıştığı gelişimsel senaryo ile gerçek yitim birbirine karışır. Çocuk bir biçimde kendini

suçlar ve sonuçta ya bastırır ya da bu noktada saplanıp kalır. Her iki durumda da içinde bulunduğu gelişim döneminde veya erişkinlik yaşantısında bastırılan yeniden tetikleyici bir unsur karşısında yeniden açığa çıkar ve kişinin ruh sağlığını olumsuz yönde etkiler.

Psikanalitik literatürde Freud, özellikle çocukluk döneminde yaşanan baba kaybının en önemli yaşamsal deneyimlerden biri olduğuna vurgu yapmaktadır (1900). İkinci dünya savaşı sırasında yapılan gözlemler, pek çok çalışmayı etkilemiştir. Freud and Burlingham çocukların fantezilerinde babalarının evden çok uzakta bir yere gitmiş ve gerçeklikle fantezilerindeki babaların farklı kişiler olduğunu vurgulamıştır (1943). Ayrıca çocukların zihinlerindeki bu babanın, gerçek babadan çok daha iyi olduğu belirtilmiştir. Dahası, çalışmalar bu çocukların idealize ettikleri ya da fantezideki babayla ilgili herhangi bir olumsuz duygu paylaşmadıkları yönündedir.

Bir aile üyesinin kaybı, çocuklar için aslında ikincil kayıplara yol açmaktadır. Rando (1993) bunları, ilk kayıptan kaynaklanan ikincil kayıplar olarak tanımlamaktadır. Bir ailede baba öldüğünde ki bu aynı zamanda evin geçimini sağlayan bir babaysa, bu kayıp ailedeki yaşam kalitesinin, günlük rutinlerin ve daha pek çok şeyin değişmesine yol açmaktadır. Ayrıca anne daha önce çalışmamışsa ve babanın kaybından sonra iş yaşamına atılmışsa, şu an çocuk için bir de annenin kısmen kaybı söz konusu olacaktır (Mahon, 1993).

Literatürde, kayıp yaşantısının çocuğu farklı yaş dönemlerinde farklı şekillerde etkilediği belirtilmiştir. Huttunen ve Niskanen'e (1978) göre, çocuk aşağı yukarı 1 yaşındayken yaşanan kayıp, onu daha ziyade annesi üzerinden etkilemektedir. Bu durum çocuğun elişimi sırasında kendilik ve nesne farklılaşmasında sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Gerçekliği kavrayabilmekte zorluk, temel güven duygusunun oluşumunda aksaklıklara ve eksikliğe tahammül etmekte zorluklara neden olmaktadır (Newman & Schwam, 1979; Trunell, 1968). Baba çocuk 5 yaşından önce öldüyse, çocukta nesne kaybı endişesi ve terk edilme korkusu daha fazla olmakta, bu da çocuğun anneye bağımlı hale gelmesine veya ona yapışmasına yol açmaktadır (Burgner, 1985). Yine bu yaş döneminde çocukta uyku problemleri görülebilir (Herzog, 1980).

Seligman'a göre baba, anne rahmi ile dış dünya arasındaki arabulucu rolüyle çocuğun yaşamında hayati bir öneme sahiptir (1982). Aynı çalışmada, kaybın aynı zamanda çocuktaki ayrılma-bireyselleşme süreçlerini bozabileceği ve bu kişilerin ödipal dönemde takılı kalabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bu bireylerin annelerine bağımlı olma eğilimleri vardır (1982).

Psikanalitik literatürde özellikle baba kaybı yaşayan erkeklere odaklanılmıştır. Bu kişilerin gerçeklik değerlendirmelerinde, cinsel fantezilerinde bozulmalar olduğu ve korku, aşağılanma gibi olumsuz duygularla başa çıkmakta zorluk yaşadıkları belirtilmiştir (Neubauer, 1960). Bunun dışında Ferenczi, eşcinsel erkeklerde baba kaybına takılı kalmış olmanın ortak bir özellik olduğunu ileri sürmektedir (1940).

Çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimlerinin bazı çocukların ruhsal gelişiminde kalıcı sonuçlar doğurabildiği ve yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde risk grubunda yer almalarına yol açabileceği belirtilmektedir. Olumsuz yaşam olaylarıyla karşı karşıya kalan çocukların depresyon, agresif davranışlar, TSSB gibi sorunları daha yaygın olarak gösterdiği görülmektedir (Alisic ve ark., 2014; Carliner ve ark., 2016).

Genellikle ergenlik sürecini tamamlamadan anne veya babasını kaybeden ve çevrelerinde onların yas tutmasına yardım edecek iyi birini bulamayan çocukların yas süreci tamamlanamaz (Volkan, Zintl, 2017).

Sonuç olarak baba; birleştirici, bütünleştirici bir işleve sahip olmasının dışında, aynı zamanda bebeğin ihtiyaç duyduğu temel bakımın yanı sıra çok önemli bir destek nesnesidir.

2.5.3. Baba Kaybının Erişkinin Ruhsal Yaşamına Etkisi

Kaybın yetişkinlik dönemindeki etkilerine baktığımızda, özellikle çocukluk döneminde yaşanan anne baba kaybının psikopatoloji ile ilişkisini araştıran bir çalışmada, 5-8 yaşları arasında ebeveynin kaybının depresyonun etiyolojisine katkıda bulunduğu görülmüştür. Çocukluk dönemi depresyonuna eşlik eden bir kayıp olduğunda ise erişkin depresyonunu yordadığı görülmüştür (Coffino, 2009).

Lucken tarafından 2000 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada ise 16 yaşından önce ebeveynini kaybetmiş olan, aile bağlarının güçlü ve sosyal destek

kaynaklarının zengin olduğu kişilerde depresif belirtilere daha az rastlandığı belirtilmiştir.

Erken dönem ebeveyn kaybının yaşam boyu etkilerini araştıran başka bir çalışmada ise, bu kişilerin yetişkinlikte duygu durumlarını düzenleyebilmekte ve sosyal yaşamlarında kurdukları ilişkilerde zorlandıkları ileri sürülmüştür ((Lucken ve Roubinov, 2012).

Çocukluk döneminde bireylerde ise geçmiş dönemlerinde yaşadıkları kayba bağlı çatışmalı durum, depresyon, vs çözümlenmemişse, yaşamlarının herhangi bir döneminde ortaya çıkacak başka bir kayıpta veya yokluk durumunda ruhsal belirtiler artarak kaygıya neden olmaktadır (Volkan ve Zintl,2017).

2.6. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Benlik Saygısı

2.6.1. Benlik Saygısı Tanımı

Benlik saygısı, bir kişinin kendine dönük genel değer ve kabul duygusu anlamına gelmektedir (Harter, 1990). Diğer bir deyişle, benlik saygısı bireyin kendisini nasıl algıladığıdır (Blascovich & Tomaka, 1991). Bir kişinin benlik saygısı, hayatındaki yaşam olaylarında önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin öznel iyi oluşluklarının ve ruhsal açıdan sağlıklı oluşlarının önemli bir göstergesi olarak görülmektedir (Erol & Orth, 2011). Ayrıca fiziksel sağlık, akademik başarının gelişimi ve akran zorbalığına karşı dayanıklılık gibi konularda da benlik saygısı faktörünün yine önemli olduğu bulunmuştur (Torres, Fernandez, & Maceira, 1995; Zimmerman, Copeland, Shope, & Dielman, 1997). Özellikle yüksek benlik algısının olumlu ebeveyn yaklaşımı, akran desteği, okul başarısı ve fiziksel çekicilik ile ilintili olduğu (Chubb, Fertman, & Ross, 1997). Buna karşılık düşük benlik saygısının ise daha zayıf bir bilişsel ve fiziksel yapılanma, olumsuz ekonomik koşullar ve daha yüksek oranda suça yönelik eylemlerin yanı sıra depresyon, intihar düşünceleri, antisosyal davranışlar ve yeme bozuklukları gibi sonuçlar doğurabildiği saptanmıştır (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005).

Ailenin iletişim şekilleri ile ergenin benlik yapılanması arasındaki ilişkinin incelendiği Gretevant ve Cooper tarafından yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar, erkeklerin benlik saygısı üzerinde en etkili olan faktörlerden birinin baba ile kurulan ilişki olduğu ve babalarından destek gören çocukların benlik yapılanmalarının diğerlerine kıyasla daha çok geliştiğini ortaya koymuştur (Hortaçsu, 1991, s. 93).

Ebeveyn desteği ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi gözlemleyen pek çok araştırma yapılmıştır. Örneğin yüksek benlik algısına sahip 5. ve 6. sınıf çocuklarıyla yapılan bir çalışmada bu çocukların sıcak, destekleyici ve her yönüyle çocuğu kabul eden bir aile ortamından geldikleri görölmüştür (Coopersmith, 1967). Araştırmaya katılan çocuklar açık kuralların ve adil cezalandırmaların olduğu, tüm bunların aile üyeleri arasında karşılıklı saygı ve hoşgörüyle gerçekleştirildiği bir aile ortamından geldiklerini ifade etmişlerdir (Felson & Zielinski, 1989; Litovsky & Dusek, 1985; Parker & Benson, 2004).

2.6.2. Baba Kaybı ve Benlik Saygısı

Benlik, yaşam boyu gittikçe değişen bir süreç içerisinde şekillenir. Bireyin kim ve ne olduğunu anlaması sürekli ve bitmeyen bir uğraştır. Başlangıç noktasını anne babanın çocuğun doğumuna karar verdikleri ve bebekliğinden başlayarak çocukluğu ve diğer gelişim dönemlerinde ancak onunla kurdukları iletişim ve sergiledikleri tutum ve davranışlar ile yapılandırılacak, sonraki dönemlerde elbette bunu sosyal yaşam içerisinde bağ kurduğu kişiler üzerinden devam ettirecektir, fakat temeli aile ile atılmaktadır (Öner, 1987, s. 82). Dolayısıyla ebeveynlerden birinin çocuğun erken dönemlerinde kaybı durumunda çocuğun onay aradığı ve bir ötekinin bakışında, sözcüklerinde kendi kimliğini yapılandırmaya çalıştığı dönemde ebeveyni hayatta olmaması, onun içsel sorgulamalarını arttırabilir (Cantor ve Zirkel, 1990).

Çocuğun ebeveynlerinden mahrum kalması, sevgi, güven ve dayanak ihtiyacını kısmen yitirmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, çocuğun kendini tanıma ve kişiliğini inşa etmede zorluklar yaşamasına yol açabilir (Ersanlı, 1996, s. 54).

Güngörmüş (1986), ergenlik döneminde bulunan 60 babasız ve 60 babası olan toplam 120 öğrenciyle yaptığı çalışmanın sonunda baba yoksunluğunun hem kız hem erkek öğrencilerin benlik kavramını olumsuz yönde etkilediğini bulmuştur.

Baba kaybı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışmada ise kaybın kişinin kendisini algılama ve dış dünyaya sunma biçimini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Özdal ve Aral, 2005).

Yapılan söz konusu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; benliğin sosyal bir çevrede olduğu, bu çevreyi öncelikle anne babanın ve onların çocukla kurduğu

ilişki biçiminin, ardından diğer kişilerle olan iletişim ve ilişki biçimlerinin benlik saygısını şekillendirdiği görülmektedir (Cebe, 2005).

2.7. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Kişilerarası İlişki Tarzları

2.7.1. Kişilerarası İlişki Tarzları Tanımı

Kişilerarası ilişkiler, doğumla beraber başlayan ve ölüme kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Yaşamın erken dönemlerinde bakım verenle kurulan ilişki, zamanla diğer bireylerin de yaşamımıza dahil olmasıyla beraber gelişmeye ve şekillenmeye başlar. Bazı gelişimsel modeller insanların ilk bakım vereniyle kurduğu ilişkinin, gelecekte diğer kişilerle kuracağı ilişkilerin prototipi olduğunu vurgulamaktadır (Colman ve Widom, 2004).

Erden-İmamoğlu (2009) kişilerarası ilişkiyi, “iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen, farklı gereksinimlerden kaynaklanan, karşılıklı duygusal etkileşim ve davranımların tümü” şeklinde tanımlamıştır. Heider’e (1958) göre en az iki kişi arasında gerçekleşen bu ilişki, bireyin diğeri ile ilgili ne düşündüğü ve hissettiği, onu nasıl algıladığı, ona nasıl davrandığı, diğerrinin davranışına ne şekilde tepki verdiği gibi pek çok parametreyi içerir.

Kişilerarası ilişki tarzları, bir kişinin ruh sağlığını koruyabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Bu ilişki tarzlarının pek çok farklı biçimi bulunmakla beraber temel olarak besleyici ve ketleyici olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir. Kişi besleyici ilişki tarzında karşısındaki kişiye (veya kişilere) karşı açık, net ve doğaldır. İçtenlik ve doğrudan iletişim söz konusudur. Gereksinimlerini karşısındaki kişiye açıkça ifade eder, ayrıca karşısındakine kabullenici saygılı ve hoşgörölü bir tarzda yaklaşır ve yapıcı konuşur. Özetle yapıcı, empatik ve besleyici bir ilişkii söz konusudur. Ketleyici ilişki tarzında ise kişi iletişimi geliştirmek için çaba sarfetmez. Genellikle karşısındakini küçük görme ve kolay öfkelenebilme gibi özelliklerle ifade edilmektedir (Greenwald, 1999). Bunun dışında baskın, öfkeli, kaçınan, manipulatif, duygudan kaçınan ve küçümseyici tarzda kişilerarası ilişki biçimleri de mevcuttur (Şahin, Batıgün, Koç, 2011; Öztan, 1996).

Kişilerarası ilişki tarzlarına kuramsal açıdan bakıldığında, bu alanda ilk olarak psikanalitik kuram çerçevesinde nesne ilişkileri kuramı kapsamında bu konuya açıklamalar getirildiği görülmektedir (Karslı, 2008). Psikanalitik kuramcılara

göre kişilerarası ilişkiler “nesne ilişkileri”dir ve kişilik gelişimi ile psikopatolojinin ortaya çıkmasında büyük önem taşımaktadır (Boyacıoğlu, 1996, Akt; Saymaz, 2003).

Bowlby’nin bağlanma kuramı çerçevesinde kişilerarası ilişki kavramına baktığımızda ise; Bowlby’ye göre (1985, 1989) ilk bağlanma nesnesiyle olan etkileşimler zihnimize kaydedilmektedir. Bu kayıtlar bağlanma nesnesinin verdiği tepkilere ilişkin kayıtlardır. Bowlby iki tip model tanımlamıştır. Bunlardan ilki kendiliğe, ikincisi ise çevremizde bulunan diğer kişilere ilişkindir. Bu modeller kişinin diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde birtakım öngörülerde bulunmasını sağlar (Akt. Koç, 2008). Özetle Bowlby, bir bebeğin doğduğu andan itibaren ilk bakım vereniyile kurduğu ilişkinin, sonraki yaşantısında karşılaştığı kişilerle kuracağı ilişkilerin bir prototipi olduğuna vurgu yapmaktadır (Bowlby, 1973; Bowlby, 1988, akt. Koç, 2008).

2.7.2. Baba Kaybı ve Kişilerarası İlişki Tarzları

Kişilerarası ilişkiler, sosyal yaşam içerisinde şekillenmektedir. Bir bebeğin ilk iletişim kurduğu kişi kendisine bakım verenidir. Dolayısıyla kişinin benlik algısı ve gündelik yaşamında karşılaştığı kişilerle nasıl bir ilişki kuracağı, temelde ailesiyile kurduğu iletişim biçimi üzerine inşa edilecektir. Yaşanılan bir kayıp veya ebeveynin sürecin başından bu yana olmaması durumunda, çocuğun bağlanma biçimi etkilenmekte ve diğer kişilerle kurduğu ilişkileri güvenli bir çerçeveye oturtmakta zorlanabilmektedir (Koç, 2014).

Bu alanda yapılan bir araştırma, kişilerarası ilişki tarzının bireyin benlik algısı ve depresyon düzeyiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Kişilerarası ilişki tarzı negatif yönde geliştikçe, kişide agresyon seviyesinin arttığı görülmüştür. Bireyin hayat boyu gelişmeye devam eden benlik algısı, diğer insanlarla kurduğu ilişkileri etkilemekte, bu durum da olumsuz yönde olduğunda depresif belirtilerin artış gösterdiği görülmektedir (Şahin, Batıgün’den (2011) akt. Öklük (2018).

Kişilerin olumlu kişilerarası ilişki tarzına sahip olmalarının koruyucu ruh sağlığı açısından önemi büyüktür. Yakın ilişkiler kurabilmek, bu ilişkiler içerisinde alınan olumlu geri bildirimler, benlik yapılanmasını geliştirici unsurlar olmaktadır. Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin kaybında, çocuğa bakım veren kişinin yeterli düzeyde kapsayıcı olamaması veya kendisinin de yaşadığı yas nedeniyle çocuğun bakımında yetersiz kalması, çocuk için travmatik bir deneyim olabilmektedir (Uluğ,

2008). Yaşanılan bu olumsuz deneyimlerin kişilerin yetişkinlik döneminde kişilerarası ilişki tarzında etkili olabileceği düşünülerek ve bu konuda yapılan çalışmaların yetersiz olması nedeniyle araştırma konusuna dahil edilmiştir.

2.8. Çocukluk Dönemi Kayıp Yaşantısında Baş Etme Becerileri

İyi oluş, varılacak bir sonuç değil, bir yoldur. Sağlıklı bir beden, ruh ve aklın birleştiği, kişisel olarak hedef tutumu ve işlevsel hayat yaşama gayesinde olan, bireysel ve sosyal tüm kısımlarda fonksiyonel bir hayat anlamına gelmektedir (Myers, Sweneey & Witner, 2004).

2.8.1. Baş Etme Becerileri Tanımı

Tehlike ve kaygı yaratan durumlardan sonra bireyin tekrar normal yaşantısına dönebilmek için sergilediği davranışların bütünü başetme becerileri olarak anılmaktadır. Folkman ve Lazarus'a göre başetme, bireyin kişisel kaynaklarını zorlayan, içerden ya da dışarıdan gelen taleplerin yönetilmesi için kullanılan bilişsel ve davranışsal çabalar (Lazarus ve Folkman 1984; 1986).

Lahad'a göre (1997) başetme, bireyin stres yaratan durumlarından sıyrılabilmek için gösterdiği davranışlardır (Lahad, s.118). Sarafino (2007) başetmeyi, bireyin stresli olarak değerlendirdiği durumda, istekleri ve kişisel kaynakları arasındaki algıladığı uyumsuzluğu yönetme çabaları olan süreç olarak tanımlamıştır (Sarafino, s.144 – 146).

Folkman ve Lazarus'un bilişsel modeline göre birey kaygı uyandıran bir durumla karşılaştığında bu durumla baş etme sürecinde iki tür değerlendirme yapar. Bunlar; birincil ve ikincil değerlendirme olarak adlandırılır. Birincil değerlendirmede birey, var olan durumun kendisi için bir stres kaynağı olup olmadığını değerlendirir. İkincil değerlendirmede olayla baş etmek için gerekli olan kişisel kaynaklarının yeterliliğini ve baş etme stratejilerini değerlendirir. İkincil değerlendirme kişinin yaşanılan olayı takip eden süreçte alacağı kararları da içerir (Lazarus ve Folkman 1984; 1986).

Başetme Biçimleri: Literatürde iki tip baş etme biçiminden söz edilmektedir. Bunlar; Problem Odaklı Baş Etme ve Duygu Odaklı Baş Etme'dir. Hangi tip yöntemin kullanılacağı, kişiye ve duruma göre değişkenlik göstermektedir. (Lazarus ve Folkman, 1984; 1986).

Problem Odaklı Başetme: Sorun odaklı baş etme stratejileri, stresli durumu değiştirmek için bir şeyler yapmayı amaçlar. Bu tür baş etmede birey, karşılaştığı soruna rasyonel olarak yaklaşır ve var olan kaynaklarını sorunla nasıl baş edeceği ve onu nasıl çözebileceği konularına yoğunlaştırarak kullanır. Sorun odaklı baş etme stratejileri şunlardır;

- Etkili problem çözme
- Olumlu biçimde yeniden değerlendirme
- Sorumluluk alma
- Yüzleşme
- Uzlaşma
- Zamanı etkin değerlendirme
- Ego savunma mekanizmaları (Lazarus ve Folkman, 1984; 1986.; Aydın, s.8. 2006.; Eskin, 2009 s.23).

Duygu Odaklı Baş Etme: Bu baş etme şeklinde stres yaratan durumu onarmaya çalışmadan yalnızca negatif duygusal etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlar. Bu tip baş etmede bireyin duygusal tepkileri ön plana çıkmaktadır. Birey, duygusal tepkilerini dengede tutmak için çaba harcar. Stresli durumun kendisi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya çalışır. Duygu odaklı baş etme stratejileri şunlardır;

- Olumlu yeniden değerlendirme
- Kendini kontrol etme
- Sosyal destek arama
- Kabullenme
- Uzaklaşma (Lazarus ve Folkman, 1984; 1986.; Aydın, 2006,s.8.; Eskin, 2009, s.23).

Baş etme becerileri başlığı altında incelenebilecek bir diğer nokta ise “bilişsel değerlendirme”dir. Bilişsel değerlendirme, stresi ortaya çıkaran kaynağın strese maruz kalan kişiler tarafından ne şekilde ele alındığı, yorumlandığı ve algılandığıdır. Olff ve arkadaşlarının 2005 yılında yaptıkları bir araştırma sonucunda ortaya koydukları stresle başa çıkma modeline göre travmatik olayların nasıl ele alındığı, yaşamın sonraki evrelerinde karşılaşılan travmatik olaylarla ne şekilde baş

edildiği ve hangi başa çıkma yöntemlerinin kullanıldığını, dolayısıyla sonrasında ortaya çıkabilecek ruhsal sorunları etkilemektedir.

2.8.2. Baba Kaybı ve Baş Etme Becerileri

Ailenin bir çocuğun yaşamındaki etkisi kuşkusuz hayati bir öneme sahiptir. Doğduğu andan itibaren annenin bebeği için dışarıdaki rahatsız edici uyaranları tahammül edilebilir hale getirmesi, ona güvenli bir alan sunarak ihtiyaçlarını karşılaması, babanın dengeleyici bir unsur olarak bu ilişkide koruyan kollayan tutumunu sürdürmesi bebek için stres faktörlerini azaltıcı ve önleyici bir öneme sahiptir. Baş etme becerileri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada güvenli bağlanan bireylerin karşılaştıkları bir stres veya travma durumunda aktif bir biçimde destek aradıkları ve etkin problem çözme becerilerini devreye soktukları görülmüştür. Özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki erkeklerin destek arayışında babaları ile kurdukları ilişkinin niteliğinin oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır (Greenberger ve McLaughlin, 1998).

Kaybın şekli de kişinin bu kayıpla başa çıkma biçimini etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda ölümün ne şekilde gerçekleştiği yas tepkisinin şiddeti ve biçimi üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Aynı sonuca işaret eden farklı bir araştırmaya göre sevdikleri kişiyi ani bir biçimde kaybeden kişilerin stres durumları ve bedensel belirtilerinin, bu kişinin ölümünü öngörebilmiş kişilere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Iversen, 2000).

Stres ve kaygı yaratan durumlarla başa çıkma ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli araştırmalara bakıldığında, yaşadıkları travma sonrasında TSSB geliştirmeyen kişilerin algıladıkları sosyal desteğin ve başa çıkma öz-yeterliliklerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Pfeifer, 2011).

Kişinin stresle başa çıkabilme becerilerinde benlik saygısı önemli bir rol oynamaktadır. Benlik saygısı, bireyin kişilerarası etkileşimini ve baş etme becerilerini etkilemektedir. Kişinin kendine dönük benlik algısı üzerinde ailenin etkisi kaçınılmazdır (Umberson, 2016). Bu sebeple benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin birbiri ile ilişkili olabileceği düşünülerek ve literatürde bu üç değişkenin bir arada kullanılmaması sebebiyle bu çalışmada her üçüne de yer verilmiştir.

Literatüre bakıldığında, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kişilerin yetişkinlik döneminde baş etme becerileri üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu dikkati çekmiş, bu nedenle araştırmada ikisi arasındaki ilişkiye yer verilmesinin literatüre de katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Ölüm, kayıpların en somut olanıdır. Ölüm karşısında verilen yanıtlarda, diğer tüm yarım kalmış veya zamansız ayrılıkların kalıntıları bulunmaktadır (Volkan, 2012). Yaşamımızda deneyimlediğimiz travmatik olaylardan biri de ölümdür. Özellikle çocuğun birincil bakım vereninin kaybının zorlayıcı ve kişiyi psikopatolojiye yatkın hale getiren bir faktör olduğu bilinmektedir. Bu durumun çocuğun yetişkinlik yaşamında da çeşitli psikopatolojilere yol açabileceğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Arik, 2009).

Yapılan çalışmalar çoğunlukla anne kaybının çocuk üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır fakat babanın rolü de bebeklikten itibaren bir bireyin yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir, dolayısıyla baba kaybının da çocuğun yaşamında ciddi örseleyici etkileri olabileceği son yıllarda yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Uluğ, 2008).

Uluğ (2008)' a göre baba kaybının çocuğun ruh sağlığını etkilediği ve depresyonla ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Çözümlememiş kayıp yaşantıları ise kişinin gelecekte yaşamının herhangi bir aşamasında ortaya çıkan başka bir kayıpta, uhsal belirtiler artarak stresöre neden olmaktadır (Volkan ve Zintl, 2017). Çocukluk döneminde yaşanan anne baba kaybının etkilerini tüm yaşam boyu inceleyen bir başka çalışma da bu kişilerin yetişkinlik dönemlerinde duygularını düzenleyebilme üzerine zorluk yaşadıkları ve sosyal ilişkilerinde güçlük çektiklerini öne sürmektedir (Lucken ve Roubinov, 2012). Dolayısıyla bu araştırmada çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan bireylerin erişkinlik dönemine geldiğinde benlik saygıları, kişilerarası ilişki tarzları ve sorunlarla baş etme becerilerinin, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan bireylerle karşılaştırılması ve elde edilen sonuçlar neticesinde kaybın kişinin gelişim sürecinde ruhsal yapılanmasını bu alanlarda ne şekilde etkilediği araştırılmıştır.

Söz konusu değişkenler arasında bulunacak ilişkinin alan yazında bilgi birikimine ve yeni yapılacak çalışmalara kaynak oluşturabileceği, ayrıca kayıp

yaşantısı olan bireylerin erişkin dönemlerinde psikopatoloji geliştirme riski, kişiler üzerinde uzun vadede etkilerinin incelenmesi ve izleme çalışmalarının yapılabilmesi bağlamında koruyucu ruh sağlığı açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda erken yaşam dönemlerinde baba kaybı yaşayan bireylerin erişkinlik döneminde benlik saygısının, diğerleriyle kurduğu ilişki biçimlerinin ve sorunlarla baş etme yetisinin ne düzeyde olduğu önem kazanmaktadır. Bu çalışmada da, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşamış erişkin bireylerin benlik saygısı, kişiler arası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde yaşayan 0-11 yaş arasında ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve yaşamayanlar olarak iki grup oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini “kartopu örnekleme tekniği” ile seçilmiştir. Katılımcılara İstanbul ilinde faaliyet gösteren özel bir danışmanlık merkezinde görev alan, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamış bir psikolog ile başlanmış, ardından temas kurulan bu kişi aracılığıyla ikinci kişilere, ikinci kişinin yardımıyla üçüncü kişilere ulaşılmış ve bu şekilde zincirleme bir biçimde sürdürülmüş olan araştırma sonucunda veri doygunluğuna ulaşıldığı anda (baba kaybı yaşamış 40 kişiden oluşan ve araştırma grubunu oluşturan yetişkin bireyler ve baba kaybı yaşamamış 40 kişiden oluşan kontrol grubu ile birlikte 20-35 yaş arası toplam 80 kişi) veri toplama aşaması tamamlanmıştır. Araştırma örneklemine ilişkin özellikler Tablo 4.1’de verilmiştir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan veri toplama aracı; Sosyo-demografik Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlere ilişkin bilgiler alt başlıklar halinde verilmiştir.

3.3.1. Sosyo-Demografik Veri Formu

Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan form, kişilerin sosyo-demografik özellikleri ve kayıp yaşantılarıyla ilgili bilgi almak amacıyla hazırlanmış soruları içermektedir.

3.3.2. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)

Orijinal ismi Rosenberg Self-Esteem Scale olan RBSÖ, 1965 yılında Doktor M. Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam 63 madde ve 12 alt testten oluşmaktadır.

Alt testler:

- 1- Benlik saygısı,
- 2- Kendilik kavramının sürekliliği,
- 3- İnsanlara güvenme
- 4- Eleştiriye duyarlılık
- 5- Depresif duygulanım
- 6- Hayalperestlik
- 7- Psikomatik belirtiler
- 8- Kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme
- 9- Tartışmalara katılabilmek
- 10- Ana-baba ilişkisi
- 11- Babayla ilişki
- 12- Psikik yalnızlık

Ölçek 4'lü likert formundadır. Testin geçerlik güvenirlik çalışması ülkemizde 1986 yılında Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır. Psikiyatrik değerlendirmede de kullanılarak yapılan geçerlik çalışmasında ölçeğin geçerlik katsayısı .71, güvenirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur (Çeçen, 2008).

3.3.3. Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği (KİTÖ)

Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği, Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından geliştirilen bireylerin kişilerarası ilişkilerinde kullandıkları iletişim tarzlarını belirlemek amacıyla beşli likert tipi bir ölçektir.

KİTÖ 31 maddeden oluşmaktadır ve katılımcıların her bir ölçek maddesini 0 ile 3 arasında değişen cevaplama seçeneklerini kullanarak değerlendirdiği bir ölçektir. KİTÖ besleyici ve ketleyici ilişki tarzı olmak üzere ölçen iki alt boyuttan meydana gelmektedir

Besleyici ilişki tarzında yüksek puanlar kişilerarası ilişkilerde olumlu bir tarzın göstergesi, ketleyici ilişki tarzında yüksek puanlar ise kişilerarası ilişkilerde olumsuz bir tarzın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin güvenirlik analizlerinde Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .79' dur. KİTÖ'nün geçerlilik çalışmalarında UCLA-Yalnızlık Ölçeği ile korelasyonu -.24, Offer Yalnızlık Ölçeği ile korelasyonu ise -.38 olarak bulunmuştur (Şahin, Durak ve Yasak, 1994).

3.3.4. Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (COPE)

COPE Ölçeği 60 soru ve 15 alt ölçekten oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçekte yer alan alt bölümlerin her biri farklı bir başa çıkma tutumu hakkında bilgi vermektedir. Kişinin alt ölçeklerden aldığı yüksek puan değeri, bireyin hangi baş etme becerisini daha fazla kullandığı hakkında bilgi vermektedir. Ağargün ve arkadaşlarının (2005) yaptıkları çalışmada ölçek Türkçe' ye çevrilmiş ve 47 denek üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlarda Cronbach alfa değeri 0.79' dur. Alt ölçeklerinin puanları COPE toplam puanı ile bağlantısı pozitif yönde ve anlamlı bulunmuştur (Ağargün ve ark., 2005).

3.4. Araştırma Soruları

1. Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri;

- a. Cinsiyet,
- b. Medeni durum,
- c. Yaş grubu,
- d. Eğitim durumu,
- e. Sosyoekonomik düzey

kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?

2. Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin kişilerarası ilişki tarzları,
- a. Cinsiyet,
 - b. Medeni durum,

- c. Yaş grubu,
- d. Eğitim durumu,
- e. Sosyoekonomik düzey

kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?

3. Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin baş etme becerileri,

- a. Cinsiyet,
- b. Medeni durum,
- c. Yaş grubu,
- d. Eğitim durumu,
- e. Sosyoekonomik düzey

kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?

4. Erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?
5. Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?

3.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının hedeflenen özelliği ölçme yeterliliğinde olduğu ve örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
2. Araştırmaya katılan tüm kişilerin, ölçeklerde sorulan soruları samimi ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma 20 yaş ve üzeri toplam 80 kişi ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular RNSÖ, KİTÖ ve COPE ölçeklerinin ölçtüğü nitelikler ile sınırlandırılmıştır.

3.7. Verilerin Analizi

Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerini tespit edebilmek için yapılan analizlere Bulgular bölümünde yer verilmiştir. Araştırma verileri, çalışma grubu ve kontrol grubu olmak üzere 2 grup halinde toplanmış olup SPSS-22 paket programı ile analiz edilmiştir. Analizlerden önce Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu sebeple araştırma verileri parametrik testler kapsamında analiz edilmiştir.

Cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna dayalı kıyaslamalar 2 değişkenli parametreler içerdiği için bağımsız gruplar t testi kullanılarak; yaş grubu ve sosyoekonomik düzeye dayalı kıyaslamalar ise 2’den fazla değişken içerdiği için tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılarak analiz edilmiştir. Bununla birlikte erişkinlerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri arasındaki ilişki ise pearson korelasyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Ek olarak, çalışma grubu ve kontrol grubundaki erişkinlerin kişisel bilgileri frekans ve yüzde analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sürecinde yapılan her analiz, tablo formatında sunulup araştırma problemlerine cevap aranmıştır. Ayrıca, analizler esnasında p anlamlılık değeri .05 olacak şekilde ele alınmıştır.

4.BULGULAR

4.1. Araştırma Gruplarının Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Bu araştırma, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerini tespit edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında araştırma, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan 40 erişkin birey ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan 40 erişkin birey olmak üzere toplamda 80 kişinin katılımı ile yürütülmüştür. Çalışma ve kontrol gruplarına ait kişisel veriler, frekans ve yüzde analizi ile analiz edilerek ulaşılan bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.1. Araştırma Gruplarının Kişisel Özelliklerine Ait Bulgular

		Çalışma Grubu		Kontrol Grubu	
		f	%	f	%
Cinsiyet	Kadın	25	62.5	31	77.5
	Erkek	15	37.5	9	22.5
Medeni Durum	Bekar	29	72.5	31	77.5
	Evli	11	27.5	9	22.5
Eğitim Durumu	Lise	6	15.0	3	7.5
	Üniversite ve üzeri	34	85.0	37	92.5
Yaş Grubu	21-25 yaş	5	12.5	9	22.5
	26-30 yaş	16	40.0	17	42.5
	31-35 yaş	19	47.5	14	35.0
Sosyo Ekonomik Düzey	1300 TL ve daha düşük	2	5.0	1	2.5
	1301-3000 TL	2	5.0	3	7.5
	3001-4500 TL	8	20.0	10	25.0
	4501 TL ve üzeri	28	70.0	26	65.0
Toplam		40	100.0	40	100.0

Çizelge 4.1'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin %62.5'i kadın ve %37.5'i ise erkektir. Ayrıca, çalışma grubundaki erişkin bireylerin %72.5'i bekar ve %27.5'i ise evlidir. Ek olarak, katılımcıların %15'i lise ve %85'i ise üniversite ve üzeri öğrenim mezunudur. Çalışma grubunda yer alan erişkin bireylerin yaş grupları incelendiğinde; %12.5'inin 21-25 yaş, %40'ının 26-30 yaş ve %47.5'inin ise 31-35 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %5'i 1300 TL ve daha az, %5'i 1301-3000 TL

aralığında, %20'si 3001-4500 TL aralığında ve %70'i ise 4501 ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahiptir.

Çizelge 4.1'e göre çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin %77.5'i kadın ve %22.5'i ise erkektir. Ayrıca, kontrol grubundaki erişkin bireylerin %77.5'i bekar ve %22.5'i ise evlidir. Ek olarak, katılımcıların %7.5'i lise ve %92.55'i ise üniversite ve üzeri öğrenim mezunudur. Kontrol grubunda yer alan erişkin bireylerin yaş grupları incelendiğinde; %22.5'inin 21-25 yaş, %42.5'inin 26-30 yaş ve %35'inin ise 31-35 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %2.5'i 1300 TL ve daha az, %7.5'i 1301-3000 TL aralığında, %25'i 3001-4500 TL aralığında ve %65'i ise 4501 ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahiptir.

Çizelge 4.2. Araştırma Gruplarının Psikolojik Özelliklerine Ait Bulgular

		Çalışma Grubu		Kontrol Grubu	
		f	%	f	%
Babayı Kayıp Yaşı	1-5 yaş	18	45.0		
	6-10 yaş	22	55.0		
Baba Ölüm Sebebi	Kaza	13	32.5		
	Hastalık	27	67.5		
Babanızın Ölümü	Ani/beklenmedik oldu	27	67.5		
	Beklendik/sıralı oldu	13	32.5		
Şu An Yaşanılan Yer	Yalnız evde	17	42.5	19	47.5
	Yurtta/kurumda	3	7.5		
	Arkadaşlarımla evde	3	7.5	3	7.5
	Ailemle/akrabamla	17	42.5	18	45.0
Psikolojik Destek	Evet	20	50.0	23	57.5
	Hayır	20	50.0	17	42.5
Psikiyatrik Rahatsızlık	Evet	13	32.5	3	7.5
	Hayır	23	57.5	37	92.5
Psikiyatrik Rahatsızlık Türü	Depresyon	2	5.0		
	Anksiyete bozuklukları	11	27.5	3	7.5
	Yeme bozuklukları	1	2.5		
	Madde, alkol bağımlılığı	1	2.5		
İlaç Türü	Cipralext	1	2.5	1	2.5
	Lustral	3	7.5		
	Risperdal	1	2.5	1	2.5
	Atarax	1	2.5	1	2.5

Çizelge 4.2'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin %55'i babalarını 1-5 yaş aralığında ve %55'i ise 6-10 yaş aralığında kaybetmiştir. Çalışma grubundaki bireylerin %32.5'i babalarını kaza

sebebiyle ve %67.5'i ise hastalık sebebiyle kaybetmiştir. Katılımcıların düşüncelerine göre babalarının kayıpları %67.5 oranında ani/beklenmedik ve %32.5 oranında ise beklendik/sıralı olmuştur. Ayrıca, katılımcıların şu an yaşadıkları yer incelendiğinde; %42.5'inin yalnız evde, %7.5'i yurtta/kurumda, %7.5'i arkadaşlarıyla evde ve % 42.5'inin ise ailesiyle/akrabalarıyla yaşadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte çalışma grubundaki bireylerin %50'si daha önce psikolojik destek almışken diğer %50'si almamıştır. Buna ek olarak, katılımcıların %32.5'inin psikiyatrik rahatsızlığı varken %57.5'inin ise yoktur. Çalışma grubundaki bireylerin psikiyatrik rahatsızlıkları incelendiğinde; %5'inin depresyon, %27.5'inin anksiyete bozuklukları, %2.5'inin yeme bozuklukları ve %2.5'inin ise madde, alkol bağımlılığı yaşadığı tespit edilmiştir. Son olarak çalışma grubunda psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylerin %2.5'inin cipralex, %7.5'inin lustral, %2.5'inin risperdal ve %2.5'inin atarax ilaçlarını kullandıkları belirlenmiştir.

Çizelge 4.2'ye göre, çocukluk döneminde baba kaybı yaşamamış bireylerin %42.5'i yalnız evde, %7.5'i yalnız evde ve %45'i ise ailesiyle/akrabalarıyla yaşamaktadır. Kontrol grubundaki bireylerin %57.'i daha önce psikolojik destek almışken %42.5'i ise almamıştır. Ayrıca kontrol grubundaki bireylerin 72.5'inin psikiyatrik rahatsızlığı varken %92.5'inin yoktur. Kontrol grubunda psikiyatrik rahatsızlığı olan 3 birey de anksiyete bozuklukları yaşarken cipralex, risperdal ve atarax ilaçlarını kullanmaktadır.

4.2. Araştırma Verilerinin Dağılımına Yönelik Bulgular

Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan bireylerden toplanan veriler, analiz edilmeden önce Kolmogorov-Smirnov testi ile normallik testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım kontrolü, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Bu incelemede, çarpıklık=2.25 ve basıklık=7 değerlerinin altında olduğu zaman verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Enders, 2001; akt. Yalçıntaş, 2019).

Çizelge 4.3. Araştırma Verilerine Yönelik Normallik Testi Sonuçları

		Benlik Saygısı		Kişilerarası İlişki		Baş Etme Bec.		
		Skew	Kurt	Skew	Kurt	Skew	Kurt	
ÇALIŞMA GRUBU	Cinsiyet	Kadın	-.16	-.46	.04	-.85	-.11	-.28
		Erkek	.17	-.31	-.24	-1.08	1.06	2.81
	Medeni Durum	Bekar	-.12	.04	-.17	-1.23	.41	-.39
		Evli	-.14	-.19	.17	-.28	.06	-.79
	Eğitim Durumu	Lise	.00	-1.44	.92	.03	.48	-1.56
		Üniversite ve üzeri	.25	-.11	-.21	-.80	.30	-.56
	Yaş Grubu	21-25 yaş	-.81	.00	.42	-2.83	.92	.53
		26-30 yaş	.50	1.68	-.26	-1.09	.82	.48
		31-35 yaş	-.16	-.08	-.07	-.45	.14	-.54
		1300 TL ve daha düşük						
Sosyo Ekonomik Düzey	1301-3000 TL							
	3001-4500 TL	-2.33	5.99	.52	-1.09	-.05	-.13	
	4501 TL ve üzeri	.38	-.38	-.15	-.91	.35	.56	
KONTROL GRUBU	Cinsiyet	Kadın	-.58	-.83	.10	-.50	.43	1.12
		Erkek	-.98	.81	.15	.98	.77	.40
	Medeni Durum	Bekar	-.49	-.96	.15	-.24	.80	1.33
		Evli	-.80	.62	-.77	-1.01	.54	-1.62
	Eğitim Durumu	Lise	1.68		1.55		-.94	
		Üniversite ve üzeri	-.67	-.69	.06	-.39	-.28	-.81
	Yaş Grubu	21-25 yaş	.49	-1.48	-.30	-.97	.73	-2.30
		26-30 yaş	-.98	1.07	.52	-.43	.48	.56
		31-35 yaş	-.85	.32	-.35	-.97	-.02	-1.33
		1300 TL ve daha düşük						
Sosyo Ekonomik Düzey	1301-3000 TL	-1.55		1.29		1.69		
	3001-4500 TL	.52	-1.10	-.30	.96	.78	-.15	
	4501 TL ve üzeri	-.76	-.26	.07	-.96	-.35	-1.20	

Çizelge 4.3'deki, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri kontrol edildiğinde, araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu sebeple yapılan analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi 2 değişkenden oluşan parametrelerin kıyaslanmasında bağımsız gruplar t testi ve yaş grubu ve sosyoekonomik düzey gibi 2'den fazla değişkenden oluşan parametrelerin kıyaslanmasında ise tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılmıştır. Ayrıca benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzı ve baş etme becerileri arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

4.3. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Birinci alt problem, “Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş grubu ve sosyoekonomik düzey kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?” şeklindedir. Bu probleme yanıt bulabilmek için gruplardan toplanan veriler, bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılarak analiz edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.4. Benlik Saygısı Düzeylerinin Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Kadın	25	3.23	.26	38	.69	.50
	Erkek	15	3.15	.43			
Babasını Kaybetmeyenler	Kadın	31	3.53	.30	38	.09	.93
	Erkek	9	3.52	.26			

Çizelge 4.4’e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=.69$; $p=.50$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de benlik saygısı düzeyleri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=.09$; $p=.93$].

Çizelge 4.5. Benlik Saygısı Düzeylerinin Medeni Durum Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Bekar	29	3.20	.36	38	.00	1.00
	Evli	11	3.20	.28			
Babasını Kaybetmeyenler	Bekar	31	3.50	.30	38	-1.36	.18
	Evli	9	3.64	.22			

Çizelge 4.5’e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=.00$; $p=1.00$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de benlik saygısı düzeyleri, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-1.36$; $p=.18$].

Çizelge 4.6. Benlik Saygısı Düzeylerinin Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Lise	6	2.85	.34	38	-3.10	.004
	Ünv ve üzeri	34	3.26	.29			
Babasını Kaybetmeyenler	Lise	3	3.30	.61	38	-1.45	.16
	Ünv ve üzeri	37	3.55	.26			

Çizelge 4.6'ya göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise mezunu bireylerden daha yüksek puan alan üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$t_{38}=-3.10$; $p=.004$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de benlik saygısı düzeyleri, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise ile üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-1.45$; $p=.16$].

Çizelge 4.7. Benlik Saygısı Düzeylerinin Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	F	p
Babasını Kaybedenler	21-25 yaş	5	3.18	.39	.02	.98
	26-30 yaş	16	3.21	.28		
	31-35 yaş	19	3.20	.37		
	Toplam	40	3.20	.33		
Babasını Kaybetmeyenler	21-25 yaş	9	3.32	.33	3.36	.05
	26-30 yaş	17	3.59	.25		
	31-35 yaş	14	3.59	.27		
	Toplam	40	3.53	.29		

Çizelge 4.7'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=.02$; $p=.98$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de benlik saygısı düzeyleri, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=3.36$; $p=.05$].

Çizelge 4.8. Benlik Saygısı Düzeylerinin Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	F	p
Babasını Kaybedenler	1300 TL ve daha düşük	2	2.85	.21	1.78	.17
	1301-3000 TL	2	2.85	.35		
	3001-4500 TL	8	3.21	.34		
	4501 TL ve üzeri	28	3.25	.32		
	Toplam	40	3.20	.33		
Babasını Kaybetmeyenler	1300 TL ve daha düşük	1	3.70		2.13	.11
	1301-3000 TL	3	3.47	.32		
	3001-4500 TL	10	3.35	.38		
	4501 TL ve üzeri	26	3.60	.23		
	Toplam	40	3.53	.29		

Çizelge 4.8’e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı düzeyleri, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında 1300 TL ve daha düşük, 1301-3000 TL aralığı, 3001-4500 TL aralığı ve 4501 TL ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahip bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(3,36)}=1.78$; $p=.17$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de benlik saygısı düzeyleri, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında 1300 TL ve daha düşük, 1301-3000 TL aralığı, 3001-4500 TL aralığı ve 4501 TL ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahip bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(3,36)}=2.13$; $p=.11$]

4.4. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

İkinci alt problem, “Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin kişilerarası ilişki tarzları; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş grubu ve sosyoekonomik düzey kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?” şeklindedir. Bu probleme yanıt bulabilmek kişilerarası ilişki tarzlarını oluşturan doyurucu ilişki tarzı ve ketleyici ilişki tarzına yönelik toplanan veriler, bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılarak analiz edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.9. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması

			n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Doyuru cu	Babasını	Kadın	25	2.63	.36	38	-.54	.59
	Kaybedenler	Erkek	15	2.70	.39			
	Babasını	Kadın	31	3.03	.26	38	-.54	.59
	Kaybetmeyenler	Erkek	9	3.08	.23			
Ketleyic i	Babasını	Kadın	25	1.87	.35	38	.41	.68
	Kaybedenler	Erkek	15	1.83	.32			
	Babasını	Kadın	31	1.44	.22	38	-.64	.52
	Kaybetmeyenler	Erkek	9	1.50	.23			

Çizelge 4.9'a göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-.59$; $p=-.54$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de doyurucu ilişki tarzları, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-.54$; $p=.59$].

Çizelge 4.9'a göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin ketleyici ilişki tarzları, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=.41$; $p=.68$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de ketleyici ilişki tarzları, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-.64$; $p=.52$].

Çizelge 4.10. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Medeni Durum Kapsamında Kıyaslaması

			n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Doyuru cu	Babasını	Bekar	29	2.64	.40	38	-.40	.69
	Kaybedenler	Evli	11	2.69	.30			
	Babasını	Bekar	31	3.04	.25	38	.03	.98
	Kaybetmeyenler	Evli	9	3.04	.26			
Ketleyic i	Babasını	Bekar	29	1.88	.33	38	.78	.44
	Kaybedenler	Evli	11	1.79	.36			
	Babasını	Bekar	31	1.44	.21	38	-.88	.39
	Kaybetmeyenler	Evli	9	1.51	.25			

Çizelge 4.10'a göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=-.40$; $p=.69$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin

bireylerin de doyurucu ilişki tarzları, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=.03$; $p=.98$].

Çizelge 4.10'a göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin ketleyici ilişki tarzları, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=.78$; $p=.44$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de ketleyici ilişki tarzları, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=-.88$; $p=.39$].

Çizelge 4.11. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslaması

			n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Doyuru cu	Babasını	Lise	6	2.37	.16	38	-2.20	.03
	Kaybedenler	Ünv ve üzeri	34	2.71	.37			
	Babasını	Lise	3	3.10	.30	38	.44	.66
	Kaybetmeyenler	Ünv ve üzeri	37	3.04	.25			
Ketleyic i	Babasını	Lise	6	1.72	.30	38	-1.06	.30
	Kaybedenler	Ünv ve üzeri	34	1.88	.34			
	Babasını	Lise	3	1.58	.10	38	1.02	.32
	Kaybetmeyenler	Ünv ve üzeri	37	1.45	.22			

Çizelge 4.11'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise mezunu bireylerden daha yüksek puan alan üniversite ve üzerin öğrenim kurumlarından mezun bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$t_{38}=-2.20$; $p=.03$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de doyurucu ilişki tarzları, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise ile üniversite ve üzerin öğrenim kurumlarından mezun bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=.44$; $p=.66$].

Çizelge 4.11'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin ketleyici ilişki tarzları, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise ile üniversite ve üzerin öğrenim kurumlarından mezun bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=-1.06$; $p=.30$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de ketleyici ilişki tarzları, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise ile üniversite ve üzerin öğrenim kurumlarından mezun bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=1.02$; $p=.32$].

Çizelge 4.12. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması

			n	$\bar{x}$	ss	F	p
Doyurucu İlişki	Babasını Kaybedenler	21-25 yaş	5	2.66	.40	.26	.77
		26-30 yaş	16	2.70	.38		
		31-35 yaş	19	2.61	.37		
		Toplam	40	2.66	.37		
	Babasını Kaybetmeyenler	21-25 yaş	9	2.92	.24	1.41	.26
		26-30 yaş	17	3.09	.24		
		31-35 yaş	14	3.07	.25		
		Toplam	40	3.04	.25		
Ketleyici İlişki	Babasını Kaybedenler	21-25 yaş	5	1.61	.30	1.54	.23
		26-30 yaş	16	1.88	.30		
		31-35 yaş	19	1.90	.36		
		Toplam	40	1.86	.33		
	Babasını Kaybetmeyenler	21-25 yaş	9	1.44	.29	.59	.56
		26-30 yaş	17	1.42	.19		
		31-35 yaş	14	1.51	.21		
		Toplam	40	1.46	.22		

Çizelge 4.12'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$F_{(2,37)}=.26$; $p=.77$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de doyurucu ilişki tarzları, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$F_{(2,37)}=1.41$; $p=.26$].

Çizelge 4.12'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin ketleyici ilişki tarzları, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$F_{(2,37)}=1.54$; $p=.23$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de ketleyici ilişki tarzları, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$F_{(2,37)}=.59$; $p=.56$].

Çizelge 4.13. Kişilerarası İlişki Tarzlarının Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	F	p
Doyurucu İlişki	Babasını Kaybedenler	1300 TL ve daha düşük	2	2.28	.04	
		1301-3000 TL	2	2.28	.13	
		3001-4500 TL	8	2.83	.32	2.15
		4501 TL ve üzeri	28	2.66	.37	.11
		Toplam	40	2.66	.37	
	Babasını Kaybetmeyenler	1300 TL ve daha düşük	1	2.88		
		1301-3000 TL	3	3.02	.16	
		3001-4500 TL	10	3.12	.30	.51
		4501 TL ve üzeri	26	3.02	.24	.68
		Toplam	40	3.04	.25	
Ketleyici İlişki	Babasını Kaybedenler	1300 TL ve daha düşük	2	1.43	.05	
		1301-3000 TL	2	1.70	.24	
		3001-4500 TL	8	1.92	.28	1.38
		4501 TL ve üzeri	28	1.88	.35	.26
		Toplam	40	1.86	.33	
	Babasını Kaybetmeyenler	1300 TL ve daha düşük	1	1.33		
		1301-3000 TL	3	1.33	.12	
		3001-4500 TL	10	1.46	.16	2.99
		4501 TL ve üzeri	26	1.50	.22	.04
		Toplam	40	1.46	.22	

Çizelge 4.13'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin doyurucu ilişki tarzları, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=2.15$; $p=.11$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de doyurucu ilişki tarzları, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=.51$; $p=.68$].

Çizelge 4.13'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin ketleyici ilişki tarzları, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=1.38$; $p=.26$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de ketleyici ilişki tarzları, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında 1301-3000 TL aralığında kazanan bireylerden daha yüksek puan alan 3001-4500 TL aralığı ve 5501 TL ve üzerinde kazanan bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$F_{(2,37)}=2.99$; $p=.04$].

4.5. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Üçüncü alt problem, “Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin baş etme becerileri; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş grubu ve sosyoekonomik düzey kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?” şeklindedir. Bu probleme yanıt bulabilmek için gruplardan toplanan veriler, bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılarak analiz edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.14. Baş Etme Becerilerinin Cinsiyet Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Kadın	25	2.54	.22	38	3.14	.003
	Erkek	15	2.35	.13			
Babasını Kaybetmeyenler	Kadın	31	2.38	.21	38	-.04	.97
	Erkek	9	2.39	.25			

Çizelge 4.14’e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında erkek bireylerden daha yüksek puan alan kadın bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$t_{38}=3.14$; $p=.003$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de baş etme becerileri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında kadın ve erkek bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=-.04$; $p=.97$].

Çizelge 4.15. Baş Etme Becerilerinin Medeni Durum Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Bekar	29	2.45	.18	38	-.96	.35
	Evli	11	2.52	.27			
Babasını Kaybetmeyenler	Bekar	31	2.43	.20	38	2.38	.02
	Evli	9	2.24	.21			

Çizelge 4.15’e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, medeni durum kapsamında kıyaslandığında bekar ve evli bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenememiştir [$t_{38}=-.96$; $p=.35$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de baş etme becerileri, medeni durum kapsamında kıyaslandığında evli bireylerden daha yüksek puan alan bekar bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$t_{38}=2.38$; $p=.02$].

Çizelge 4.16. Baş Etme Becerilerinin Eğitim Durumu Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Babasını Kaybedenler	Lise	6	2.61	.25	38	1.79	.08
	Ünv ve üzeri	34	2.45	.20			
Babasını Kaybetmeyenler	Lise	3	2.83	.18	38	4.63	.000
	Ünv ve üzeri	37	2.35	.17			

Çizelge 4.6'ya göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında lise ile üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{38}=1.79$; $p=.08$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de baş etme becerileri, eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireylerden yüksek puan alan lise mezunu bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$t_{38}=4.63$; $p=.000$].

Çizelge 4.17. Baş Etme Becerilerinin Yaş Grubu Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	F	p
Babasını Kaybedenler	21-25 yaş	5	2.41	.31	.90	.42
	26-30 yaş	16	2.43	.16		
	31-35 yaş	19	2.52	.22		
	Toplam	40	2.47	.21		
Babasını Kaybetmeyenler	21-25 yaş	9	2.50	.23	2.67	.08
	26-30 yaş	17	2.39	.20		
	31-35 yaş	14	2.30	.18		
	Toplam	40	2.39	.20		

Çizelge 4.17'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=.90$; $p=.42$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de baş etme becerileri, yaş grubu kapsamında kıyaslandığında 21-25 yaş, 26-30 yaş ve 31-35 yaş gruplarında yer alan bireyler arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmemiştir [$F_{(2,37)}=2.67$; $p=.08$].

Çizelge 4.18. Baş Etme Becerilerinin Sosyoekonomik Düzey Kapsamında Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	F	p
Babasını Kaybedenler	1300 TL ve daha düşük	2	2.47	.21	3.72	.02
	1301-3000 TL	2	2.47	.21		
	3001-4500 TL	8	2.50	.14		
	4501 TL ve üzeri	28	2.91	.04		
	Toplam	40	2.47	.21		
Babasını Kaybetmeyenler	1300 TL ve daha düşük	1	2.12		4.56	.01
	1301-3000 TL	3	2.57	.11		
	3001-4500 TL	10	2.53	.25		
	4501 TL ve üzeri	26	2.32	.17		
	Toplam	40	2.39	.21		

Çizelge 4.18'e göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında 1300 TL ve daha düşük sosyoekonomik düzeye sahip bireylerden daha yüksek puan alan 3001-4500 TL aralığı ve 4501 TL ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahip bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$F_{(3,36)}=3.72$; $p=.02$]. Ayrıca çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin de baş etme becerileri, sosyoekonomik düzey kapsamında kıyaslandığında 4501 TL ve üzeri sosyoekonomik düzeye sahip bireylerden daha yüksek puan alan 3001-4500 TL aralığında sosyoekonomik düzeye sahip bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir [$F_{(3,36)}=4.56$; $p=.01$]

4.6. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Dördüncü alt problem, “Erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama kapsamında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?” şeklindedir. Bu probleme yanıt bulabilmek toplanan veriler, bağımsız gruplar t testi kullanılarak analiz edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.19. Benlik Saygısı, Kişilerarası İletişim ve Baş Etme Becerilerinin Çocuklukta Baba Kaybı Yaşamaya Dayalı Kıyaslaması

		n	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Benlik Saygısı	Babasını Kaybeden	40	3.20	.33	78	-4.75	.000
	Babasını Kaybetmeyen	40	3.53	.29			
Doyurucu İlişki	Babasını Kaybeden	40	2.66	.37	78	-5.56	.000
	Babasını Kaybetmeyen	40	3.04	.25			
Ketleyici İlişki	Babasını Kaybeden	40	1.46	.22	78	1.96	.06
	Babasını Kaybetmeyen	40	1.46	.22			
BaşetmeBecerisi	Babasını Kaybeden	40	2.47	.21	78	1.84	.07
	Babasını Kaybetmeyen	40	2.39	.21			

Çizelge 4.19'a göre araştırmaya katılan erişkinlerin benlik saygısı düzeyleri, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmiştir [$t_{78}=-4.75$; $p=.000$]. Ek olarak, araştırmaya katılan erişkinlerin doyurucu ilişki tarzları, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı düzeyde farklılaşma belirlenmiştir [$t_{78}=-5.56$; $p=.000$]. Araştırmaya katılan erişkinlerin ketleyici ilişki tarzları, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir [$t_{78}=1.96$ $p=.07$]. Ayrıca, araştırmaya katılan erişkinlerin baş etme becerileri, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir [$t_{78}=1.84$; $p=.07$].

4.7. Beşinci Alt Probleme Ait Bulgular

Beşinci alt problem, “Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan ve baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?” şeklindedir. Bu probleme yanıt bulabilmek için toplanan veriler, korelasyon analizi ile analiz edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 4.20. Benlik Saygısı, Kişilerarası İletişim ve Baş Etme Becerileri Arasındaki İlişki

			Benlik Saygısı	Doyurucu İlişki	Ketleyici İlişki	Baş Etme Becerileri
ÇALIŞMA GRUBU	Benlik Saygısı	r	1	.51**	.14	-.22
		p		.001	.40	.17
		n	40	40	40	40
	Doyurucu İlişki	r	.51**	1	.01	-.14
		p	.001		.97	.41
		n	40	40	40	40
	Ketleyici İlişki	r	.14	.01	1	.13
		p	.40	.97		.43
		n	40	40	40	40
	Baş Etme Becerileri	r	-.22	-.14	.13	1
		p	.17	.41	.43	
		n	40	40	40	40
KONTROL GRUBU	Benlik Saygısı	r	1	.45**	.01	-.31
		p		.004	.95	.05
		n	40	40	40	40
	Doyurucu İlişki	r	.45**	1	-.31	.37*
		p	.004		.05	.02
		n	40	40	40	40
	Ketleyici İlişki	r	.01	-.31	1	-.21
		p	.95	.05		.18
		n	40	40	40	40
	Baş Etme Becerileri	r	-.31	.37*	-.21	1
		p	.05	.02	.18	
		n	40	40	40	40

Çizelge 4.20'ye göre çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan bireylerin benlik saygıları ile doyurucu ilişki tarzları arasında .01 düzeyinde ($r=.51^{**}$, $p=.000$); çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşamayan bireylerin benlik saygıları ve doyurucu ilişki tarzları arasında .01 düzeyinde ($r=.45^{**}$, $p=.04$) ve doyurucu ilişki tarzları ile baş etme becerileri arasında .05 düzeyinde ($r=.37^{*}$, $p=.02$) anlamlı düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir.

5.TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri ile yine çocukluk döneminde baba kaybı yaşamayan erişkin bireylerin aynı değişkenler üzerinden karşılaştırılması yapıldığında aşağıda belirtilen bazı faktörler açısından aralarında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Araştırmamızda katılımcıların sosyo demografik özelliklerinin ölçeklerle ilişkisi incelenmiş olup cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde; çocukluk dönemi baba kaybı yaşayan ve yaşamayan bireylerin benlik saygısı ve kişilerarası ilişki tarzları bakımından cinsiyet kapsamında kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık belirlenememiştir.

Yapılan araştırmalarda cinsiyet değişkeninin travmatik yaşam olayları üzerinde etkili olduğu, kadınların erkeklere kıyasla kayıp yaşantısı karşısında gösterdikleri yas tepkilerinin daha şiddetli olduğu belirtilmiştir. Cesur (2012)' a göre kadınlar yaşadıkları kaybı daha travmatik algılamaktadırlar. Yapılan bir araştırmada, çocukluk döneminde babasını kaybetmiş ve şu an erişkin olan kişilerde, kadınların erkeklere kıyasla depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu, benlik saygılarının ise daha düşük olduğu bulgulanmıştır (Kararımak, 2015). Ergenlerle gerçekleştirilmiş olan farklı bir çalışmada ise benlik saygısı incelenmiş, araştırmanın sonucunda kız çocuklarının erkeklere kıyasla sosyal ilişkilerde kendilerini tehdit ve stres altında hissetme durumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın sonuçları, kız çocukların erkeklere kıyasla kişilerarası ilişkilerde kendilerini tehdit altında hissetme durumunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla beraber; İkiz (2000), Maşrabacı (1994), Balat ve Akman (2004), Ünüvar (2007) ve Aktaş (2011), yurtdışında da Jackson ve arkadaşlarının (2010) yılında yaptığı çalışmalar, benlik saygısı puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır (akt:Ceylan, 2013, s.125).

1986 yılında Güngörmüş tarafından eşit sayıda kız ve erkek öğrenciden oluşan toplam 60 öğrenciyle yapılan çalışmada araştırma sonucunda baba kaybının her iki grupta da benlik kavramını aynı şekilde negatif yönde etkilediği bulunmuştur.

Literatürde benlik saygısının cinsiyetler arası anlamlı bir fark göstermediğine dair elde edilen çalışmalar, bizim araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmamıza katılan baba kaybı yaşamış kadın bireylerin ayrıca belirttikleri uzun süreli düzenli terapi desteği almış olmalarının da bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca literatürde kadınların kendilerini sosyal ilişkilerde stres altında hissetme durumlarının erkeklere kıyasla daha yüksek çıktığı geçmiş çalışmalarda kültürel ve toplumsal faktörlerin de bu durumda etkili olduğu, fakat zaman geçtikçe kadınların eğitim düzeylerinin ve farkındalıklarının da artmasıyla beraber, zorlayıcı yaşam olayları karşısında benlik saygılarını daha iyi koruyabildikleri ve kişilerarası ilişkilerde kurdukları ilişkilerin niteliğinin daha az hasara uğradığı kliniğe başvuran hastaların süreçlerinden de gözlenmektedir.

Araştırmamızda baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında erkek bireylerden daha yüksek puan alan kadın bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak çalışmamızda yer alan kadınların daha büyük bir bölümünün yaşadıkları kaybın akabinde düzenli ve uzun süreli terapi desteği almış olmalarının ve yine kadınların eğitim düzeyinin daha yüksek olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. ayrıca psikanalitik kuram çerçevesinde değerlendirildiğinde kız çocuklarının ödipal döneme girişle beraber ilk sevgi nesnelerinden vazgeçerek karşı cinsten olan ebeveyne yani babaya yönelmelerinin, dolayısıyla bu nesne değişikliği ile zorlu mücadelede başa çıkma yetilerinin erkeklere kıyasla daha erken dönemde gelişmeye başlamasının baş etme becerilerini daha güçlü kıldığı düşünülmektedir. Bununla beraber baba kaybı yaşamayan grupta cinsiyetler arası anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunamamıştır.

Bağlanma ve problem durumlarla başa çıkma tarzları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, güvenli bağlanan bireylerin yaşadıkları bir sorun karşısında aktif bir biçimde sosyal destek kaynağı aradıkları ve etkin problem çözme becerilerini kullandıkları görülmüştür. Özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki erkeklerin destek arayışında baba ile kurulan ilişkinin niteliğinin kadınlara kıyasla daha önemli olduğu vurgulanmıştır (Greenberger ve McLaughlin, 1998). Kız çocuğu için de babanın öneminin oldukça büyük olduğu bilinmekle

beraber erkek çocuk için özellikle erken dönemlerde ve ödipal dönemde babanın yerinin kritik olduğu bilinmektedir. Erkek çocuk olarak kendi hemcinsi olan ebeveynle kurduğu özdeşimin ileriki yıllarda oluşturduğu cinsiyet ve karakter yapılanması üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra problemlerle başa çıkabilme becerisinin gelişmesinin yine kendi hemcinsi olan ebeveyninden aldığı ruhsal sosyal destek kaynaklarının da öneminin altı çizilmiştir (kaynak ekle).

Araştırmamızda baba kaybı yaşayan kişilerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri eğitim durumu kapsamında kıyaslandığında benlik saygısı ve kişilerarası ilişki tarzları, lise mezunu bireylerden daha yüksek puan alan üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir. Diğer grupta ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yapılan bir araştırmada kişilerin eğitim düzeyi arttıkça benlik saygılarının ve doyurucu yönde ilişki kurma becerilerinin arttığı görülmüştür (Neria, 2007). Ayrıca kayıp yaşantısıyla başa çıkmada daha etkin stratejiler geliştirme konusunda yine eğitim düzeyi yüksek olanların, düşük olanlara göre daha avantajlı konumda oldukları belirtilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça kişi duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilmekte, ayrıca davranışlarına ilişkin farkındalığı daha yüksek olmaktadır (Yılmaz, 2006). Literatürde yer alan bu sonuçlar bizim çalışmamızın sonuçları ile karşılaştırıldığında, baba kaybı yaşayan kişilerin eğitim düzeyi arttıkça sosyal ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi bulgusunu destekler niteliktedir.

Çalışmamızda araştırma grubunu oluşturan bireylerin medeni durumlarının değişkenler ile karşılaştırıldığında, sonuçlar açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Baba kaybı yaşamayan kişilerin sonuçlarına bakıldığında da benlik saygısı ve kişilerarası ilişki tarzlarından alınan puanlar kişilerin medeni durumlarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Literatürde bu örneklem grubunda medeni durumun kişilerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerini inceleyen bir araştırmaya ulaşılamamıştır.

Baba kaybı yaşayan kişilerin sosyo ekonomik düzeyleri; benlik saygısı ve kişilerarası ilişki tarzları ölçeklerine göre değerlendirildiğinde sosyo ekonomik düzeyin sonuçlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bununla beraber her iki grubun sosyo ekonomik düzeyi ile baş etme becerileri arasında SED düzeyi daha yüksek olanlar lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda, yas sürecinde olan kişilerin sosyo ekonomik koşullarının iyi düzeyde olmasının onlar üzerinde kaygı ve stres yaratan durum karşısında koruyucu bir etken olduğu görölmüştür (Martikainen, 1998). Başka bir çalışmada ise ekonomik düzeyin benlik saygısı üzerinde etkili olduğu, yüksek gelire sahip bireylerin düşük gelire sahip bireylere kıyasla benlik saygısının pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görölmektedir (Hatun, 2003). Çalışmamızda her iki grubun da çoğunlukla sosyo ekonomik düzeylerinin ortalama ve üzeri olduğu görölmektedir. Benlik saygısı ile SED arası anlamlı bir ilişki olmamakla birlikte SED ile baş etme beceriler arasındaki sonuçlar literatürdeki bu bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmamızda baba kaybı yaşayan kişilerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri ölçeklerinden aldıkları puanlar yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde kişilerin yaşları ile ölçekler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Araştırma grubunu 0-11 yaş arasında babasını kaybeden erişkin bireyler oluşturmaktadır. Araştırma sırasında yaşları 20 ile 35 yaş arasında değerlen araştırma ve kontrol grubundaki katılımcıların, ölçek puanları arasında fark saptanmamıştır. Bu süre zarfında aradan geçen zamanın uzun olmasının bunda etkisi olabileceği düşünülmektedir. 2015 yılında Koyuncu tarafından gerçekteştirilen çalışmada, anne-baba kaybı yaşamış erişkin kişilerin yaşları ile karmaşık yas yaşama durumu karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre ebeveyn kaybı yaşayan bireylerin yaşı ve ölümün üzerinden geçen süre arttıkça karmaşık yas tepkilerinin azaldığı belirtilmiştir.

Araştırmamızda, baba kaybı yaşayan ve yaşamayan iki grubun benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerileri ölçeklerinden almış oldukları puanlar karşılaştırılmıştır. Toplam ölçek puanlarına bakıldığında iki grup arasında benlik saygısı ölçeği açasından babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Bir kişinin benlik saygısı, hayatındaki yaşam olaylarında önemli rol oynamaktadır. Bireylerin öznel iyi oluşluklarının ve ruhsal açasından sağlıklı oluşlarının önemli bir göstergesi olarak görölmektedir (Erol & Orth, 2011). Başlangıç noktasını anne babanın çocuğun doğumuna karar verdikleri ve bebekliğinden başlayarak çocukluğu ve diğer gelişim dönemlerinde ancak onunla kurdukları iletişim ve sergiledikleri tutum ve davranışlar ile yapılandırılacak, sonraki dönemlerde elbette

bunu sosyal yaşam içerisinde bağ kurduğu kişiler üzerinden devam ettirecektir, fakat temeli aile ile atılmaktadır (Öner, 1987, s. 82). Dolayısıyla ebeveynlerden birinin çocuğun erken dönemlerinde kaybı durumunda çocuğun onay aradığı ve bir ötekinin bakışında, sözcüklerinde kendi kimliğini yapılandırmaya çalıştığı dönemde ebeveynin hayatta olmaması, onun içsel sorgulamalarını arttırabilir (Cantor ve Zirkel, 1990).

Biller ve arkadaşlarının yaptıkları boylamsal bir çalışmada, bebeklik döneminden itibaren her iki ebeveyninden de ilgi gören çocukların, yalnızca annedne ilgi gören çocuklara kıyasla benlik saygılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Güngörmüş, 1986; akt. Öklük, 2018).

Baba kaybı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışmada ise kaybın kişinin kendisini algılama ve dış dünyaya sunma biçimini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Özdal ve Aral, 2005).

Yapılan söz konusu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; benliğin sosyal bir çevrede oluştuğu, bu çevreyi öncelikle anne babanın ve onların çocukla kurduğu ilişki biçiminin, ardından diğer kişilerle olan iletişim ve ilişki biçimlerinin benlik saygısını şekillendirdiği görülmektedir (Cebe, 2005).

Kişilerarası ilişki tarzları ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Kişilerarası ilişki tarzları ölçeği, doyurucu ve ketleyici olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Çalışmamızda baba kaybı yaşamayan kişilerin, kişilerarası ilişki tarzlarından “doyurucu” alt boyutu baba kaybı yaşayanlara oranla daha fazla kullandığı görülmektedir. Ketleyici alt boyut baba kaybı yaşayan ve yaşamayanlarda anlamlı fark göstermese de doyurucu ilişki tarzının baba kaybı yaşamayan grupta yüksek olması anlamlı bir fark oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında baba kaybı yaşamayan kişilerin, baba kaybı yaşayanlara göre daha olumlu kişilerarası ilişki tarzı geliştirdikleri görülmektedir.

Doyurucu ilişki tarzını benimseyen kişiler, daha nitelikli ilişkiler kurmakta, duygu, düşünce ve beklentilerini açık ve net bir biçimde karşısındaki kişiye ifade etmektedir. Ayrıca ilişki kurduğu insanlara karşı daha duyarlı ve yapıcı oldukları görülmektedir. Ketleyici ilişki tarzını sergileyen kişiler ise sıklıkla çatışmalı ilişkiler

kurmakta ve karşısındakini küçümseyen, alay eden ve diğer gruba oranla çok daha fazla agresif tutum sergileyen bir tavır ortaya koymaktadır (Greenwald, 1999). 2013 yılında Gökçe'nin çalışmasında, ebeveynin ruhsal anlamda ulaşılabilirliği ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişki incelenmiş olup değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı bir sonuca ulaşılmıştır. Ebeveynin ruhsal ulaşılabilirliğinin olduğu grupta doyurucu kişilerarası ilişki tarzı daha yüksek görünürken, ketleyici ilişki tarzı ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmamızda da aynı şekilde baba kaybı yaşamayan kişilerde besleyici ilişki tarzının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan erişkinlerin baş etme becerileri, çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşama durumuna dayalı kıyaslandığında gruplar arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir. Literatüre bakıldığında, çocukluk döneminde baba kaybı yaşayan kişilerin yetişkinlik döneminde baş etme becerileri üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu dikkati çekmiş, bu nedenle araştırmada ikisi arasındaki ilişkiye yer verilmesinin literatüre de katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Parman'ın 2001 yılında kaleme aldığı "Babalar, Mahrem Yabancılar" makalesinde de değindiği üzere günümüzde "babalık" kavramına yüklenilen anlam gün geçtikçe değişmektedir. Çok yakın bir zamana kadar tüm toplumlarda ailenin yapısında baba, ailenin sosyal ve ekonomik sorumluluğunu taşımakla görevliydi. Anne ise biyolojik ve eve dair gereksinimleri karşılamayı üstlenmekteydi. Ancak günümüz toplumlarında bu durumun gittikçe farklılaştığı görülmektedir. Kadınlar artık üretimde de yer almakta, ailenin toplumsal ve ekonomik sorumluluğunu üstlenmekte, ama aynı zamanda evin gereksinimleri ve üreyle de uğraşmaya devam etmektedir. Böylece babanın işlevinin yeniden tanımlanması zorunlu hale gelmektedir. "Aileyi besleyen" işlevinin dışında eğitimin zorunlu hale gelmesinden bu yana çocuğun eğitimi konusu da babanın işlevinden çıkmaya başlamıştır, çünkü babalarından çok artık öğretmenleri bütünüyle çocukları eğitmeye başlamıştır. Geriye yalnızca babanın "biyolojik" işlevi kalmaktadır ki, modern tıptaki ilerlemeler sayesinde bu da gün geçtikçe sarsılmaktadır. Aynı zamanda kadınların toplumda pek çok şeyi üstlenmeye başlaması, çocuğun gözünde onu hem annesel hem de babasal bir konumda algılamaya başlamasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum pek çok negatif durumu içerisinde barındırmasının yanında diğer taraftan babanın fiziksel olarak yokluğu durumu söz konusu olduğunda annenin böyle bir

konumda yer alması çocuğun başa çıkma becerilerini de geliştirmesi ve kendini güvende hissetmesi adına ona fayda sağlamaktadır. Oysa elbette “çocuk” yalnızca biyolojik bir varlık değildir. Ruhsal, zihinsel ve bedensel varlığıyla bir bütündür ve annenin dışında babanın varlığı da hayati bir öneme sahiptir.

Araştırmamızda baba kaybı yaşayan kişilerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin grup içi ilişkisi incelendiğinde bu kişilerin benlik saygıları ile doyurucu ilişki tarzları arasında anlamlı düzeyde pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Kontrol grubunda ise yapılan grup içi analizlerde katılımcıların baş etme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzları ölçeklerinin birbiriyle ilişkili oldukları bulgulanmıştır. Bu ilişki pozitif yönde olup kontrol grubunda yer alan katılımcıların, kişilerarası ilişki tarzları olumlu yönde geliştikçe baş etme becerilerinin de pozitif yönde arttığını göstermektedir. Yine aynı grupta yer alan katılımcıların benzer biçimde benlik saygıları ile doyurucu ilişki tutumları arasındaki ilişkinin de pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde çocukluk döneminde yaşanan travmalar ile kişilerarası ilişkileri tarzları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Yapılan bir çalışmada, çocukluk döneminde yaşanan anne baba kaybının, kişinin erişkinlik döneminde duygularını düzenleyebilme, kontrol edebilme konusunda güçlük ve sosyal ilişkilerde zorluklar yaşaması ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Lucken ve Roubinov, 2012).

Yapılan bir diğer çalışmada kişilerarası ilişki tarzının, kişinin benlik algısı ve depresyon düzeyiyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Şahin, Batıgün, Koç, 2011). Kişilerarası ilişki tarzı negatif yönde bir artış sergiledikçe kişilerin agresyon düzeyi de aynı şekilde artmaktadır. Benlik algısı, bireyin kişilerarası ilişkilerini etkilemekte ve bu da olumsuz yönde arttığında depresif belirtiler görülmektedir (Çabuk, 2005).

Araştırmamızda kişilerarası ilişki tarzları benlik saygısı ve baş etme becerileri ile birlikte bakılmış, yapılan çalışmalardan farklı olarak üç değişken bir arada kullanılmıştır. Araştırmamızda baba kaybı yaşamayan grupta baş etme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzları ölçeğinin birbiri ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

6. SONUÇLAR

Çocukluk döneminde ölüme bağlı baba kaybı yaşamış erişkin bireylerin benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin incelenmesi için yapılan araştırmamızdan aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

1. Baba kaybı yaşayan katılımcıların benlik saygısı, kişilerarası ilişki tarzları ve baş etme becerilerinin grup içi ilişkisi incelendiğinde bu kişilerin benlik saygıları ile doyurucu ilişki tarzları arasında anlamlı düzeyde pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir.
2. Kontrol grubunda ise yapılan grup içi analizlerde katılımcıların COPE ve KİTÖ ölçeklerinin birbiri ile ilişkili oldukları saptanmıştır. Bu ilişki pozitif yönde olup kontrol grubunda yer alan kişilerin, kişilerarası ilişki tarzları olumlu yönde geliştikçe baş etme becerilerinin de aynı şekilde olumlu yönde arttığını göstermektedir. Yine aynı grupta yer alan katılımcıların benzer biçimde benlik saygıları ile doyurucu ilişki tutumları arasındaki ilişkinin de pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
3. Araştırma ve kontrol grubunun üç ölçekten almış oldukları puanlar karşılaştırılmış olup ölçeklerin toplam puanlarının iki grup arasında benlik saygısı ölçeği açısından babasını kaybetmeyen bireyler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.
4. Her iki grubun sosyo ekonomik düzeyi ile baş etme becerileri arasında SED düzeyi daha yüksek olanlar lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir.
5. Baba kaybı yaşayan kişilerin benlik saygısı ve kişilerarası ilişki tarzları, lise mezunu bireylerden daha yüksek puan alan üniversite ve üzeri öğretim kurumlarından mezun bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir.
6. Baba kaybı yaşayan erişkin bireylerin baş etme becerileri, cinsiyet kapsamında kıyaslandığında erkek bireylerden daha yüksek puan alan kadın bireyler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma belirlenmiştir.

7. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

1. Araştırma grubunda daha fazla katılımcıya yer verilmesi, araştırmanın genellenilebilirliğini arttıracaktır. Uzun vadeli takip çalışması yapılarak gerçekleştirilecek olan çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
2. Ölüme bağlı kayıp yaşantısının, kişinin erişkinlik döneminde ruhsal aygıtı üzerinde ne gibi etkileri olabileceğinin öngörülebilmesi ve bu bağlamda izleme çalışmalarının yapılmasının koruyucu ruh sağlığı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.
3. Örneklemenin özelliğinden dolayı veri toplama aşamasında katılımcılara ulaşabilme konusunda zorluk yaşanmıştır. Ulaşılabilen kişiler araştırmanın başladığı ve onun ulaştığı kişilerin seçimi aracılığı ile rastgele seçilmiş ve bu da ancak belirli bir kesime ulaşılmasına neden olmuştur.
4. Baba kaybı yaşayan ve yaşamayan katılımcıların sayılarının farklı olmasının ve kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla sayıda olmasının, değişkenlerin cinsiyet faktörü üzerindeki etkilerini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

8.. KAYNAKLAR

- Abelin, E. (1971). The role of the father in separation-individuation. In J. McDevitt & C. F. Settlage (Eds.), *Essays in honor of Margaret Mahler* (pp. 229-252). New York, NY: International Universities Press, Inc.
- Abelin, E. (1976). Some further observations and comments on the earliest role of the father, *International Journal of Psycho-Analysis*, s.293-301.
- Alisic, E., Zalta, A. K., van Wesel, F., Larsen, S. E., Hafstad, G. S., Hassanpour, K., & Smid, G. E. (2014). Rates of post- traumatic stress disorder in trauma exposed children and adolescents: meta-analysis. *British Journal of Psychiatry*, 204, 335-339.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, (2014). *DSM-5: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı*. (E. Koroğlu, Çev.), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Aysan, F., Hamarat, E., Thompson, D., Zabrocky, K. M., Steele, D. & Matheny, K.B. (2001). Perceived stress and coping resource availability as predictors of life satisfaction in young, middle- aged, and older adults. *Exp Aging Res.* 27(2), 181.
- Baker, J. E. (2001). Mourning and the transformation of object relationships: Evidence for the persistence of internal attachments. *Psychoanalytic Psychology*, 18(1), 55-73.
- Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *Psychoanalytic Study of The Child*, 22, 161-185.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Cesur, G. (2012). Yetişkinlerde travmatik yasın ve travma sonrası büyümenin psikososyal belirleyicileri. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Bilim Dalı.
- Çabuk, O. (2015). Çocukluk travmaları, kişilik özellikleri ve kişilerarası sorunların psikolojik sağlık üzerindeki etkileri. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adölesanlarda benlik saygısı. *Yayınlanmış uzmanlık tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Dyregrov, A. (2000). *Çocuk, kayıplar ve yas, yetişkinler için el kitabı*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

- Erdem, N. (2012). Baba İşlevi, Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Folkman, S. & Lazarus, R.S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-235.
- Freud, S. (1908). Sexual theories of children. In: *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1914). On Narcissism: An Introduction, *Standard Edition*, Volume 14, Hogarth Press, Londra, 1986, s. 109-140.
- Freud, S. (1917). Mourning and Melancholia. In: *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1926). Inhibitions, Symptoms and Anxiety. In: *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1961). The Ego and the Id. In: *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press.
- Greenberger, E., & McLaughlin, C. S. (1998). Attachment, coping and explanatory style in late adolescence. *Journal Youth Adolescence*. 27, 122-137.
- Güngörmüş, Oya. (1986), Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi ve Babasız Öğrencilerin Problemlerinin Hangi Alanlarda Yoğunlaştığının Saptanması, İstanbul: İstanbul Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gürdal, C. (2015). Erken kayıplar, bağlanma, mizaç – karakter özellikleri ve duygu düzenlemenin psikopatoloji üzerine etkisi. *Yayınlanmamış doktora tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik (Uygulamalı) Psikoloji Anabilim Dalı.
- Hoffman, M. L. (1979). Development of moral thought, feeling, and behavior. *American Psychology*, 34, 958-966.
- Kararımak, Ö. ve Güloğlu, B. (2015). Yetişkin şehit çocuklarında bağlanma biçimi ve psikiyatrik belirtiler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 18, 59-70.
- Klein, M. (1940). Mourning and manic-depressive states. *International Journal of Psychoanalysis*, 2-125.
- Köşkdere, A. (2018). Kaygı Yaratan ve Gideren Baba. *Psikanaliz Yazıları* (37), 13-27. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and dying*. New York: Routledge.
- LaGrand, L., E. (1986). *Coping with Separation and Loss as a Young Adult: Theoretical and Practical Realities*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Odağ, C. (2001). *Nevrozlar*. İstanbul: 2. Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları.

- Öklük, Ö. (2018). Çocukluk Dönemi Travmatik Yaşam Olaylarına Maruz Kalmış Yetişkin Bireylerin Benlik Saygısı, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Baş Etme Becerilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Öner, N. (1997). Türkiye’ de kullanılan psikolojik testlerden örnekler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öner, U., Benlik Gelişimine İlişkin Kuramlar, Ergenlik Psikolojisi. Derleyen: Bekir Onur, 2.Baskı, Ankara : Hacettepe Tas Kitapçılık, 1987.
- Özen, G. (2010). Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu Olan Çocukların Ruhsal İşleyişlerinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Özkardeş, O. G. (2006). Baba ve Çocuk. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Özkardeş, O. G. (1994). Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız öğrencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması. Pedagoji Dergisi, 3, 147-186.
- Parman, T. (2001). Babalar, Mahrem Yabancılar, Psikanaliz Yazıları (3), s: 79-84. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Penot, B. (2016). Bir psikanalistin bugün babalık işlevi üzerine söyleyebileceği ne olabilir? Psikanaliz yazıları, Yalnızlık sayısı, (71-78). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Saler, L. & Skolnick, N. (1992) Childhood parental death and depression in adulthood: Roles of surviving parent and family environment. Am J Orthopsychiatr, 505-516.
- Şahin, N. H., Batıgün, A. D. ve Koç, V. (2011). Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve depresyon. Türk Psikiyatri Dergisi, 22 (1), 17- 25.
- Tükel, R. (2016). Yalnızlık üzerine notlar. Psikanaliz yazıları, Yalnızlık sayısı (39-43). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Uluğ, Ö. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyine ebeveyn kaybının ve anne baba ayrılığının etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Winnicott, D. (1974). The Fear of Breakdown. International Review of Psychoanalysis, 104-108.
- Volkan, V. ve Zintl, E. (2017). Kayıptan sonra yaşam “Komplike yas ve tedavisi” (1.baskı). Ankara: Pusula Yayınevi.
- Yalçıntaş, M. (2019). Fen Bilimleri Öğretiminde Kuantum Öğrenme Modeli Kullanmanın İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Akademik Merak, Kaygı, Özyeterlik ve Başarı Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

9. EKLER

EK 1: Sosyo-Demografik Özellikler ve Bilgi Formu

1- Yaşınız:

2- Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

3- Eğitim durumunuz: Okuma yazma biliyor ()
İlköğretim (ilkokul- ortaokul) ()
Lise ()
Üniversite ve üzeri ()

4- Medeni durumunuz: Bekar ()
Evli ()
Dul - Boşanmış ()

5- Mesleğiniz:

6- Sosyoekonomik düzeyiniz: 1300 tl veya daha düşük ()
1301 tl - 3000 tl ()
3001 tl - 4500 tl ()
4500 tl ve üzeri ()

7- 0 - 11 yaşları arasındayken birinci derece akrabalarınızdan (anne ya da baba) birini ölüm nedeniyle kaybettiniz mi? (cevabınız hayır ise 12. Soruya geçiniz.)

Evet () Hayır ()

8- Eğer evet ise bu kişi kimdi?

Anne () Baba () Her ikisi de ()

9- Siz o sırada kaç yaşındaydınız?

10- Annenizin/Babanızın ölüm sebebi nedir?

Kaza ()

Hastalık () (ismini belirtiniz.)

İntihar () Cinayet ()

Yaşlılık ()

Doğal afet () (türünü belirtiniz.)

11- Kaybettiğiniz kişinin ölümü sizin için: Ani / beklenmedik oldu ()

Beklendik / sıralı oldu ()

12- Şuan nerede yaşıyorsunuz?

Yalnız evde () Yurtta /

kurumda ()

Arkadaşlarımla evde ()

Ailemle / Akrabalarımınla birlikte ()

13- Daha önce herhangi bir yerden profesyonel psikolojik destek aldınız mı?

Evet () Hayır ()

14- Herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığınız var mı ?

Evet () Hayır ()

15- Psikiyatrik rahatsızlığınız varsa aşağıdakilerden birisi var mıdır?

Şizofreni (), Bipolar bozukluk (),

Depresyon (),

Anksiyete bozuklukları (belirtiniz) (), Yeme

bozuklukları (), Cinsel işlev bozukluğu (),

Madde, alkol bağımlılıkları (),

.....

16- İlaç tedavisi aldıysanız kullandığınız ilacın adı nedir?

.....

EK 2: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçekte, kendinizle ilgili duygu ve düşüncelerinizi değerlendirmeniz istenmektedir. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, bu ifadenin size ne kadar uygun olup olmadığını belirlemek için size uygun olan sütünün altına (X) koyunuz.

		Çok Doğru	Doğru	Yanlış	Çok Yanlış
1.	Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.				
2.	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.				
3.	Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.				
4.	Ben de diğer insanların bir çoğunun yapabildiği kadar birşeyler yapabilirim.				
5.	Kendimle gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.				
6.	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.				
7.	Genel olarak kendimden memnunum.				
8.	Kendime karşı fazla saygı duyabilmeyi isterdim.				
9.	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.				
10.	Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.				

EK 3: Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği

Bu ölçek insanlar arası ilişkilerde iletişim stilini belirlemek üzere hazırlanmıştır. Ölçeği, arkadaşlarınızla beraber olduğunuz sırada genel olarak nasıl davrandığınızı düşünerek işaretleyin. Maddelerin doğru ya da yanlış şekilde yanıtı söz konusu değildir. Ölçekte belirtilen davranışları yapma sıklığınıza göre ‘‘ hiç (0) ‘‘, ‘‘ bazen (1) ‘‘, ‘‘ sık sık (2) ‘‘ ve ‘‘ sürekli (3) ‘‘ şeklinde yandaki cevap kısmına işaretleyin. Ancak her bir davranış için bunlardan yalnızca bir tanesini seçmeye dikkat edin. Tüm davranışları değerlendirmeye, boş bırakmamaya özen gösterin.

		Hiç (0)	Bazen (1)	Sık Sık (2)	Sürekli (3)
1.	Kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşımdakine açıkça belli ederim.				
2.	Fikirlerimde ve söylediklerimde ısrarlı olur, karşımdakinin görüşlerini pek dikkate almam.				
3.	Sözlerimle olmasa da diğer yollarla karşımdakilere saygı duyduğuma ve onları kabullendiğime ilişkin mesajlar veririm.				
4.	‘‘Neden’’ ve ‘‘niçin’’ sözcükleriyle başlayan soruları sıkça kullanırım.				
5.	Neşeli ve yapıcı şakalar yaparım.				
6.	İnsanlara sataşmayı severim.				
7.	Karşımdakilerin görüşlerine ve tutumlarına değer verdiğimi açıkça belli ederim.				
8.	Kendimi diğerlerinden daha farklı ve üstün görür bunu belli etmekten çekinmem.				
9.	Otomatik tepkilerimi erteleyebilir, kendimi pek kolayca kaybetmem.				
10.	Karşımdakilerde suçluluk duygusu uyandırmayı severim.				

		Hiç (0)	Bazen (1)	Sık Sık (2)	Sürekli (3)
11.	Diğer insanların da kendi görüşlerini ve bilgilerini aktarabilmeleri için onlara şans tanırım.				
12.	Yaptığım şakalar yersiz olur.				
13.	Düşüncelerim diğer kişilerininki ile uyduğunda, bunu açıkça belli ederim.				
14.	Kendimi kolayca kaybedip öfkelenirim.				
15.	Diğer kişilerin sırlarını hiçbir açık vermeden tutarım.				
16.	Başkalarını aşağılayıcı ve küçük düşürücü sözleri kolayca söyleyebilirim.				
17.	İlişkilerimde bir sorun olduğunda, bu sorunla ilgili olarak diğer kişiyle/ kişilerle açıkça ve yapıcı bir biçimde				
18.	Karşımdakilerden bir istekte bulunduğumda, bunu sert bir biçimde ifade ederim.				
19.	Konuşmalarım yapıcı ve olumludur.				
20.	İnsanlarla ilişkilerimde ‘üzüm yemek yerine, bağcı dövmek’ için uğraşırım (güç savaşına girerim).				
21.	Karşımdakilere içten bir ilgi duyar ve bunu açıkça belirtirim.				
22.	Karşımdakileri istemediğim halde pohpohlarım.				
23.	Karşımdaki insana karşı duyduğum olumlu duyguları, onunla açıkça paylaşabilirim.				
24.	Diğerleriyle alay etmeyi severim.				
25.	Düşüncelerimi paylaşma konusunda dürüstümdür.				

		Hiç (0)	Bazen (1)	Sık Sık (2)	Sürekli (3)
26.	Diğerlerinin fikirlerini onlar adına ve onlar için özetlerim.				
27.	Duygularımı paylaşma konusunda dürüstümdür.				
28.	Kendi görüşlerimde ısrarlıyım ve bir uzlaşma yoluna gitmem.				
29.	Ortada tartışılan bir konu varsa, orada olan herkes görüşlerini belirtinceye kadar tartışılan konunun kapanmasına izin vermem.				
30.	Yalnızca kendimden söz etmekten ve böbürlenmekten hoşlanırım.				
31.	Karşımdaki kişilere sorduğum sorular, onlara kimin haklı ya da üstün olduğunu göstermek için değil, gerçekten söylediklerini daha iyi anlayabilmem içindir.				

EK 4: Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği

Bu ölçek yardımıyla insanların günlük yaşamlarında güç veya bunaltı verici olaylarla ya da sorunlarla karşılaştıkları zaman nasıl tepki verdiklerini araştırmayı amaçlıyoruz. İnsanların karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinin çok sayıda yolu olabilir. Ancak yine de siz seçenekleri bir sorunla karşılaştığınızda genel olarak ne yaptığınızı ya da nasıl davrandığınızı düşünerek işaretlemeye çalışın. Seçenekleri işaretlerken bir öncekinden bağımsız düşünmeye özen gösterin. Seçenekleri belirtirken şu belirtilen puanlamayı kullanın:

1=asla böyle bir şey yapmam, 2=çok az böyle yaparım, 3=orta derecede böyle yaparım, 4=çoğunlukla böyle yaparım.

1- Sorunla karşılaştığımda daha önceki tecrübelerden yararlanıp sorunun üstesinden gelmeye çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

2- Sorun olan şeyleri aklımdan atmak için bir şeyler yapmaya ya da başka türlü meşguliyetlere yönelirim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

3- Sorunla karşılaştığımda moralim bozulur ve duygularımı dışarıya yansıtırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

4- Başkalarından bu tür sorunlarda ne yaptıkları konusunda tavsiyeler almaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

5- Sorunla başa çıkma konusunda kendimi konsantre ederim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

6- Kendi kendime ‘‘böyle bir sorunun gerçekte var olmadığını’’ söylerim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

7- Allah’ a tevekkül eder, O’ na dayanırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

8- İçinde bulunduğum sorunla ilgili olarak gülerim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

9- Kendi kendime bir şey yapamayacağımı söyleyerek çabalamayı bırakır ve soruna teslim olurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

10- Kendimi hemen bir şeyler yapmaktan vazgeçiririm.

1 () 2 () 3 () 4 ()

11- Duygularımı bir başkasıyla tartışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

12- Kendimi daha iyi hissedebilmek için alkol ya da sakinleştirici ilaç alırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

13- Kendimi yaşadığım soruna alıştırılmaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

14- Sorunla ilgili bir şeyler öğrenmek için birileriyle konuşurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

15- Diğer düşünce ve meşguliyetlere yönelmem ve sorundan kendimi uzak tutmaya uğraşmam.

1 () 2 () 3 () 4 ()

16- Karşılaştığım sorundan farklı şeylerle ilgili hayaller kurarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

17- Üzülürüm ama söz konusu sorunun bilincinde olurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

18- Allah' ın yardımını umarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

19- Bir eylem planı yaparım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

20- Söz konusu sorunla ilgili şakalar yaparım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

21- Karşıma çıkan sorunun var olduğunu ve değişmeyeceğini kabullenirim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

22- Sorun el verinceye kadar herhangi bir şey yapmayı ertelerim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

23- Arkadaş veya akrabalarımın moral ve manevi destek almaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

24- Sorunla baş etmede amacıma ulaşmaya çabalamaktan hemen vazgeçerim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

25- Sorunun üstesinden gelebilmek için ilave şeyler yaparım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

26- Alkol ya da sakinleştirici olarak bir an olsun kendimi kaybedip olanları unutmaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

27- Sorun olduğuna inanmayı reddederim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

28- Duygularımı dışarı vururum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

29- Daha olumlu taraflarını görebilmek için sorunu başka bir açıdan ele almaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

30- Sorunla ilgili somut bir şeyler yapabilen kişilerle konuşurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

31- Sorunla karşılaştığımda her zamankinden daha çok uyurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

32- Ne yapacağım ya da yapmam gerektiği konusunda bir strateji belirlemeye çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

33- Sorunu çözmeye odaklanırım ve eğer gerekirse yapmam gereken diğer şeyleri bir süre kendi haline bırakırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

34- Başkalarından sempati ve anlayış görmeyi beklerim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

35- Sorunla daha az meşgul olmak için alkol ya da ilaç alırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

36- Sorunla ilgili şaka yaparım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

37- İstedikimi elde etmeye uğraşmayı bırakırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

38- İyiye giden bir şeyler arayıp bulmaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

39- Sorunu en iyi nasıl çözebileceğim konusunda düşünürüm.

1 () 2 () 3 () 4 ()

40- Sorun gerçekte olmamış gibi davranırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

41- Olumsuz şeyler yaparak işlerin daha da kötüye gitmesine yol açmadığımdan emin olmak isterim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

42- Sorunun çözümüne yönelik gayretlerime engel olabilecek şeyleri önlemeye ciddi şekilde çaba gösteririm.

1 () 2 () 3 () 4 ()

43- Sorunla karşılaştığımda sinemaya gider veya TV izler ya da sorunla ilgili daha az düşünürüm.

1 () 2 () 3 () 4 ()

44- Olup biten şeyin ya da sorunun bir realite olduğunu kabul ederim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

45- Benzer durumlarla karşılaşan kişilere bu durumda ne yaptıklarını sorarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

46- Büyük oranda duygusal rahatsızlık hisseder ve bu tür hisleri dışarıya yansıtırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

47- Sorunla aktif olarak uğraşmayı hedefleyerek için dobra dobra bir tavır takınırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

48- Sorunla karşılaştığımda dini inancımda bir huzur bulmaya çalışırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

49- Bir şeyler yapma konusunda kendimi uygun ve doğru zamanı beklemeye zorlarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

50- Sorunlu durumla ilgili eğlenir ya da oyun oynarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

51- Sorunu çözmeye yönelik çabalarımı azaltırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

52- Neler hissettiğim konusunda birisiyle konuşurum.

1 () 2 () 3 () 4 ()

53- Yaşadıklarım konusunda kendi kendime yardım olsun diye alkol ya da sakinleştirici ilaç alırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

54- Sorunla birlikte yaşamayı öğrenirim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

55- Soruna odaklanabilmek için diğer meşguliyetlerimi bir tarafa bırakırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

56- Takınmam gereken tavır konusunda daha ciddi düşünürüm.

1 () 2 () 3 () 4 ()

57- Sanki sorun yokmuş veya hiç olmamış gibi davranırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

58- Yapmam gereken şey neyse atmam gereken adımımı zamanında atarım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

59- Başıma gelen şeyden ya da yaşadığım sorundan bir şeyler öğrenir ya da tecrübe kazanırım.

1 () 2 () 3 () 4 ()

60- Her zamankinden daha çok dua ve ibadet ederim.

1 () 2 () 3 () 4 ()

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

SAYI : 190
KONU: Etik Kurul İzni

29.11.2019

Sayın; Hande Kutlu

Haliç Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından yapmış olduğunuz başvuru incelenmiş olup, Dr. Öğr. Üye. Atilla Tekin'in danışmanlığında planladığınız "Çocukluk Döneminde Ölüme Bağlı Baba Kaybı Yaşayan Yetişkin Bireylerin Benlik Saygısı, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Baş Etme Becerilerinin İncelenmesi" isimli araştırmanız kurulumuzun 29.11.2019 tarihli toplantısında etik yönden uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Melek Güneş YAVUZER
Etik Kurul Başkanı

EK.Etik Kurul Kararı

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No:82 Beyoğlu- İSTANBUL
Tel: 0212 924 24 44/2704 Faks: 0212 343 08 78
etikkurul@halic.edu.tr İnternet:www.halic.edu.tr

